

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Π.Μ.Σ.: ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Ιουλίας-Χριστίνας Κωνσταντίνου Καπελώνη

A.M.: 201306

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική και η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία

Επιβλέπουσα:

Ζερβάκη Αντωνία

Αθήνα, Ιανουάριος 2023

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η συγκεκριμένη διπλωματική εργασία έχει συγγραφεί από εμένα προσωπικά και δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό.

Οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνησή της αναφέρονται στο σύνολό τους, δίνοντας πλήρεις αναφορές στους συγγραφείς, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που χρησιμοποιήθηκαν από το Διαδίκτυο.

Σε κάθε περίπτωση, αναληθούς ή ανακριβούς δήλωσης, υπόκειμαι στις συνέπειες που προβλέπονται στον Κανονισμό Σπουδών του Μεταπτυχιακού Προγράμματος καθώς και στις διατάξεις που προβλέπει η Ελληνική και Κοινοτική Νομοθεσία περί πνευματικής ιδιοκτησίας.

Ο/Η ΔΗΛΩΝ/ΟΥΣΑ

ΙΟΥΛΙΑ-ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΚΑΠΕΛΩΝΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Κοινή Γεωργική Πολιτική αποτελεί μία από τις πιο σημαντικές πολιτικές στην ιστορία της ΕΕ. Ακολουθώντας διάφορες μεταρρυθμίσεις και δαπανώντας μεγάλο μέρος του προϋπολογισμού της στην αναδιάρθρωση του αγροτικού τομέα, κατάφερε σε μεγάλο βαθμό να στηρίξει τις προσπάθειες εκσυγχρονισμού του. Το εγχείρημα αποδεικνύεται ακόμα και σήμερα δύσκολο, λόγω των διαφορετικών, οικονομικών και πολιτικών συνθηκών στα κράτη μέλη της ΕΕ. Ωστόσο, η ανάγκη για προστασία του περιβάλλοντος και για την εξασφάλιση επαρκούς και καλής ποιότητας τροφής, απαιτεί την συλλογική προσπάθεια όλων των κρατών μελών, για να προσεγγίσουν και να ξεπεράσουν τους προβλεπόμενους στόχους, οι οποίοι δεν είναι άλλοι από την «Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία» και την στρατηγική «Από το Αγρόκτημα στο πιάτο». Η βιώσιμη αγροτική ανάπτυξη του ελληνικού αγροτικού τομέα αποτελεί προτεραιότητα, καθορίζοντας παράλληλα και την μέχρι τώρα αποτελεσματικότητα της ελληνικής αγροτικής πολιτικής, η οποία παρουσιάζει αρκετές αδυναμίες, αλλά και ευκαιρίες για ανάπτυξη.

ABSTRACT

The Common Agricultural Policy is one of the most important policies in the history of the EU. By following various reforms and spending a large amount of its budget on restructuring the agricultural sector, it has largely succeeded in supporting its modernization efforts. The task is still proving difficult, given the different economic and political conditions in the EU Member States. However, the need to protect the environment and to ensure adequate and good food quality, requires a collective effort of all Member States to approach and overcome the planned objectives, which are not other than the “European Green Deal” and the “Farm to Fork” strategy. The sustainable rural development of the Greek agricultural sector is a priority, while also defining the effectiveness of the Greek agricultural policy, which presents several weaknesses, but also opportunities for development.

Λέξεις κλειδιά

Κοινή Γεωργική Πολιτική, Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία, Από το «Αγρόκτημα στο πιάτο», εθνικό στρατηγικό σχέδιο, βιοποικιλότητα, αγροτικός τομέας, βιώσιμη αγροτική ανάπτυξη, ελληνικός αγροτικός τομέας, βιώσιμες διατροφικές επιλογές, δίκαιη μετάβαση, καινοτομία, βιώσιμες αγροτικές πρακτικές, αποτελεσματικότητα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	3
ABSTRACT.....	3
ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ.....	4
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	5
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ.....	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	
1. Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	11
1.1 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ.....	13
1.2 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΓΠ ΑΠΟ ΤΟ 2007 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ.....	17
1.3 ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΚΓΠ.....	24
1.4 Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΡΑΣΙΝΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΚΑΙ Η ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	27
1.5 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΙΟ ΒΙΩΣΙΜΩΝ ΔΙΑΤΡΟΦΙΚΩΝ ΕΠΙΛΟΓΩΝ.....	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	
2. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ.....	36
2.1 Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ.....	40
2.2 Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΠΡΟΣ ΠΙΟ ΒΙΩΣΙΜΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ.....	45
2.3 Η ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ.....	53
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	56
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	57

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....64

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΚΓΠ : Κοινή Γεωργική Πολιτική

ΕΕ : Ευρωπαϊκή Ένωση

ΣΑΑ : Στρατηγική για την Αειφόρο Ανάπτυξη

ΟΗΕ : Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΑτΘ : Αέρια του Θερμοκηπίου

ΕΓΤΕ : Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων

ΕΓΤΑΑ : Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης

ΕΟΚ : Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

ΚΟΑ : Κοινές Οργανώσεις Αγοράς

ΕΑΕ : Ενιαία Αποδεσμευτική Ενίσχυση

ΠΑΑ : Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης

ΜΔΜ : Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης

ΑΕΠ : Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΕΑΔ : Εθνικό Αγροτικό Δίκτυο

ΕΛΣΤΑΤ : Ελληνική Στατιστική Αρχή

ΕΣΚ : Ευρωπαϊκή Σύμπραξη Καινοτομίας

ΠΟΠ : Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης

ΠΓΕ : Προστατευόμενες Γεωγραφικές Ενδείξεις

ΕΣΔΑ : Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

AKIS: Agriculture Knowledge and Innovation Systems : Συστήματα
Γνώσης και Καινοτομίας της Γεωργίας

ENRD : Ευρωπαϊκό Δίκτυο για την Αγροτική Ανάπτυξη

EIP-AGRI : Ευρωπαϊκή Σύμπραξη Καινοτομίας για τη Γεωργία

RRF: Μηχανισμός Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας

NGEU : Next Generation EU

BISS : Βασική Εισοδηματική Στήριξη για την Βιωσιμότητα

MACC : Μεσογειακό Κέντρο Ικανοτήτων Αγροδιατροφής

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συγκεκριμένη εργασία αποτελείται από δύο κεφάλαια και χρησιμοποιήθηκε ερευνητικό υλικό τόσο από εφημερίδες, περιοδικά και επιστημονικές διατριβές όσο και από επίσημες ιστοσελίδες της ΕΕ και ηλεκτρονικές πηγές. Εξειδικεύεται περισσότερο στην γεωργία και όχι τόσο στην κτηνοτροφία για την οποία γίνεται αρκετή αναφορά σε πολλά σημεία της εργασίας.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται η βιώσιμη αγροτική ανάπτυξη μέσω των στόχων των στρατηγικών της ΕΕ, της «Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας» και «Από το Αγρόκτημα στο Πιάτο», ενώ παράλληλα καταγράφεται η εξέλιξη της ΚΓΠ από το 2007 έως σήμερα ως προς την συμβολή της στην ανάπτυξη του ελληνικού αγροτικού τομέα. Η Ελλάδα, παρά τις ενισχύσεις και τις προσπάθειες για στήριξη του γεωργικού εισοδήματος μέσω και του προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης, συνεχίζει να παρουσιάζει πολλές αδυναμίες τόσο οικονομικές όσο και διοικητικές. Ο αγροτικός τομέας χρειάζεται αναδιοργάνωση μέσω της ψηφιακής καινοτομίας και της ανανέωσης των γενεών. Επιπλέον, ένα μείζων ζήτημα που αποτελεί σημείο αναφοράς και στο εθνικό στρατηγικό σχέδιο είναι η περιβαλλοντική υποβάθμιση από την αγροτική δραστηριότητα και αναλύεται πώς αυτή θα μπορούσε να περιοριστεί, προστατεύοντας τους φυσικούς πόρους και υποστηρίζοντας την στρατηγική για την βιοποικιλότητα. Μία θετική προοπτική της νέας ΚΓΠ είναι ότι πλέον τα κράτη μέλη μπορούν να προσαρμόζουν τα στρατηγικά τους σχέδια ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες και να διευκολύνεται με αυτό τον τρόπο η επίτευξη των στόχων που θέτουν. Συν τοις άλλοις, γίνεται αναφορά στις βιώσιμες διατροφικές επιλογές και πόσο σημαντικές είναι τόσο για την υγεία του ανθρώπου όσο και για την εξασφάλιση επαρκούς και καλύτερης ποιότητας τροφής που σέβεται το περιβάλλον και τον καταναλωτή.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται καταγραφή του μεγέθους του ελληνικού αγροτικού τομέα και της ουσιαστικής συμβολής της ευρωπαϊκής πολιτικής στην ανάπτυξή του με πολλά χρηματοδοτικά προγράμματα ιδιαίτερα προς όφελος της ψηφιακής αναβάθμισης και του εκσυγχρονισμού. Η μετάβαση προς πιο βιώσιμες αγροτικές πρακτικές, δηλαδή τα μέτρα πολιτικής και οι στόχοι που θέτει η Ελλάδα, είναι αυτοί που καθορίζουν μέχρι και σήμερα τις επιδόσεις και τα αποτελέσματα της ελληνικής αγροτικής πολιτικής. Δηλαδή κατά πόσο έχει επιτύχει βιώσιμους στόχους, έχει κάνει βήματα προόδου ή ποια είναι τα μειονεκτικά σημεία που θα πρέπει να ξεπεράσει, για να υπάρξει ουσιαστική

ανάπτυξη και πρόοδος. Ο ελληνικός αγροτικός τομέας παραμένει ανθεκτικός παρά τις αλλεπάλληλες δυσκολίες και έχει προοπτική, εκμεταλλευόμενος τις ευκαιρίες, να παράγει άριστης ποιότητας τρόφιμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1. Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο δρόμος προς τη βιώσιμη αγροτική ανάπτυξη σίγουρα δεν είναι εύκολος, αποτελεί όμως μονόδρομο για την επίτευξη των στόχων της πράσινης μετάβασης και την αξιοποίηση των οφελών και των ευκαιριών που δύνανται να προκύψουν από την εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και της στρατηγικής «Από το Αγρόκτημα στο Πιάτο», που θα αναλυθεί στο κεφάλαιο 1.4. Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι χρειάζεται συνοχή και συνεργασία τόσο σε περιβαλλοντικό, όσο και σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Αυτό συμβαίνει γιατί οι στόχοι και τα αποτελέσματα της νέας Κοινής Γεωργικής Πολιτικής (ΚΓΠ) (2023-2027) είναι άμεσα συνυφασμένα με μια δίκαιη μετάβαση, η οποία περιλαμβάνει σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ποιοτική ζωή χωρίς βασικές ελλείψεις¹. Κατ' αυτό τον τρόπο το σύνολο των πολιτών θα μπορεί να ζει αξιοπρεπώς και να φροντίζει μέσω της γνώσης και της ενημέρωσης το περιβάλλον, την επάρκεια των φυσικών πόρων και την ασφαλή διαβίωση για τις επόμενες γενιές.

Η μεταρρύθμιση της ΚΓΠ, όπως θα αναλυθεί εκτενέστερα στα κεφάλαια 1.2 και 1.3, προάγει τη βιώσιμη αγροτική ανάπτυξη και δίνει ιδιαίτερη έμφαση στη δίκαιη μετάβαση των αγροτικών κοινοτήτων. Συγκεκριμένα, προστατεύει τους αγρότες και τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις, δίνοντας τους την δυνατότητα μέσω οικονομικής στήριξης να επενδύσουν σε πράσινες τεχνολογίες και βιώσιμες πρακτικές. Πρωταγωνιστικό ρόλο σε όλη αυτή την προσπάθεια οφείλει να αναλάβει η βιώσιμη αγροτική επιχειρηματικότητα, δηλαδή να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στην καινοτομία, στον εκσυγχρονισμό της καλλιέργειας και την επαγγελματική διαχείρισή της. Η αναδιάρθρωση του πρωτογενούς τομέα είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τους αναπτυξιακούς στόχους. Για παράδειγμα μεγάλη είναι η χρηματοδότηση κεφαλαίων κίνησης και επενδυτικών έργων από τις τράπεζες προς τους αγρότες, καθώς δεν αποτελεί απλώς ροή κεφαλαίου αλλά επιλύει σημαντικά δομικά προβλήματα.² (Μεγάλος, 2022)

¹ όπως πρόσβαση σε καθαρό φαγητό, νερό, στέγη και παιδεία

² αποτελεσματική διαχείριση αρδευτικού νερού, χρηματοδότηση μελετών που σχετίζονται με την κλιματική αλλαγή στη γεωργία, ενεργητική προστασία καλλιεργειών κ.α.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) υιοθέτησε τη στρατηγική για την αειφόρο ανάπτυξη³ (ΣΑΑ) το 2001 ένα χρόνο μετά την διάσκεψη κορυφής της Λισαβώνας τον Μάρτιο του 2000 όπου οι ηγέτες των κυβερνήσεων της ΕΕ συμφώνησαν να προάγουν την ανταγωνιστικότητα της ευρωπαϊκής οικονομίας⁴. Επιπλέον, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δημοσίευσε το Νοέμβριο του 2016 ανακοίνωση με τίτλο «Επόμενα βήματα για ένα βιώσιμο ευρωπαϊκό μέλλον – Ευρωπαϊκή δράση για την αειφορία»⁵ ανταποκρινόμενη στους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης, που θέτουν η «Ατζέντα 2030» του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) αλλά και η Συμφωνία του Παρισιού για το κλίμα, ενώ τον Δεκέμβριο του 2019 εγκρίθηκαν συμπεράσματα σχετικά με την μελλοντική δράση της ΕΕ αναφορικά με τις προτάσεις της Επιτροπής «Προς μια βιώσιμη Ευρώπη έως το 2030»⁶.

Σε αυτή την προσπάθεια, ο αγροτικός τομέας οφείλει να διαχειριστεί σημαντικά ζητήματα που συνδέονται με τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής και την προσαρμογή στις επιπτώσεις της⁷. Τα ζητήματα αυτά αφορούν την αποτελεσματική διαχείριση του αρδευτικού νερού, την προστασία και διαχείριση των φυσικών πόρων μέσω της χρήσης της ευφυούς γεωργίας και της γεωργίας ακριβείας και των συμβουλευτικών υπηρεσιών, την προστασία της βιοποικιλότητας, την κυκλική

³ «Αειφόρος ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες.» - Παγκόσμια επιτροπή για το περιβάλλον και την ανάπτυξη ("Επιτροπή Brundtland"), 1987 (σελ. 2): Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2001, Μάιος). Αειφόρος ανάπτυξη της Ευρώπης για έναν καλύτερο κόσμο: Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αειφόρο ανάπτυξη. Τελευταία προβολή 28/01/23 από την ιστοσελίδα: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:52001DC0264>

⁴ [..το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έθεσε ένα νέο στρατηγικό στόχο για την Ένωση: «να καταστεί η πιο ανταγωνιστική και δυναμική βασισμένη στη γνώση οικονομία στον κόσμο, ικανή για αειφόρο οικονομική αύξηση με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή»..]: Στο ίδιο, σελ. 3

[..Γνωστή και ως «στρατηγική της Λισαβώνας», οφείλει να δράσει σε θέματα όπως: την εσωτερική αγορά, την κοινωνία των πληροφοριών, την έρευνα ..καθώς και ένα μακροοικονομικό μείγμα πολιτικής που να εννοεί την ανάπτυξη και τα βιώσιμα δημόσια οικονομικά..]:

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (χ. χ). Επικαιρότητα - Αρχεία - Σημαντικά γεγονότα - Στρατηγική της Λισαβώνας. Τελευταία προβολή 28/01/23 από την ιστοσελίδα:

<https://www.europarl.europa.eu/highlights/el/1001.html>

⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2016, Νοέμβριος). Επόμενα βήματα για ένα βιώσιμο ευρωπαϊκό μέλλον Ευρωπαϊκή δράση για την αειφορία. Τελευταία προβολή 28/01/23 από την ιστοσελίδα:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0739>

⁶ Παρουσιάζονται τρία σενάρια για την βιωσιμότητα: πρώτον καλύτερη συνεργασία όλων των αρμόδιων αρχών και των κρατών μελών, δεύτερον μεγαλύτερη ελευθερία στα κράτη μέλη για να προσαρμόσουν τις δράσεις τους σύμφωνα με τους στόχους και τρίτον εντονότερη συνεργασία της ΕΕ με τρίτες χώρες και διεθνείς οργανισμούς για την προώθηση περιβαλλοντικών και κοινωνικών προτύπων. Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2019, Ιανουάριος). Μια βιώσιμη Ευρώπη έως το 2030. Τελευταία προβολή 28/01/23 από την ιστοσελίδα:

https://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_el

⁷ όπως οι φυσικές καταστροφές από καύσωνες και πλημμύρες, προστατεύοντας την παραγωγή προϊόντων και την επισιτιστική επάρκεια και ασφάλεια

οικονομία, την μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου από την φυτική και ζωική παραγωγή και την ανάπτυξη κοινωνικού κεφαλαίου μέσω επενδύσεων. Επιπλέον, άμεση είναι η απαίτηση για την συσπείρωση του ανθρώπινου δυναμικού κυρίως νεότερων ηλικιακά αγροτών, η οποία θα βοηθήσει την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών, την φροντίδα των καλλιεργούμενων εκτάσεων που κινδυνεύουν με ερημοποίηση και την παραγωγικότητα. Αυτές οι προκλήσεις είναι κομβικής σημασίας, καθώς την ίδια στιγμή ο αγροτικός τομέας οφείλει να παραμείνει ανταγωνιστικός χωρίς να επηρεαστεί το γεωργικό εισόδημα, αντιθέτως να ενισχυθεί. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η σχετική ενίσχυση πραγματοποιείται με την ενεργή συμμετοχή στον πράσινο και ψηφιακό μετασχηματισμό, εφόσον τα προϊόντα παράγονται με τρόπο φιλικό προς το περιβάλλον και συμβάλλουν θετικά ως προς την αποτροπή της κλιματικής αλλαγής.

1.1 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΥΠΟΒΑΘΜΙΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗ ΑΛΛΑΓΗ

Η σημασία της ανάπτυξης του αγροτικού τομέα δεν έγκειται φυσικά μόνο στην επάρκεια τροφίμων προς όφελος της παγκόσμιας βιομηχανίας τροφίμων, αλλά στην άμεση ανάγκη αντιμετώπισης των προκλήσεων που προκύπτουν στη γεωργία λόγω της κλιματικής αλλαγής και παράλληλα στην κάλυψη των στόχων της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας και της στρατηγικής της «Από το Αγρόκτημα στο πιάτο» για βιώσιμη ανάπτυξη. Την ικανότητα δηλαδή της αξιοποίησης των πόρων έτσι ώστε να απολαμβάνουν και οι επόμενες γενιές με σεβασμό στο περιβάλλον και την φύση κάτι που μέχρι σήμερα δεν συνέβαινε επισταμένως. Ο αγροτικός τομέας συνέβαλλε αρνητικά σε μεγάλο βαθμό στην υποβάθμιση της ποιότητας του εδάφους και του περιβάλλοντος μέσω των πρακτικών της.

Είναι γνωστό ότι τα τελευταία πενήντα χρόνια με την εκβιομηχάνιση της παραγωγής και την όλο και αυξανόμενη ανάγκη για παραγωγή διατροφικών προϊόντων η χρήση λιπασμάτων τετραπλασιάστηκε και η χρήση χημικών φυτοφαρμάκων αυξήθηκε 38 φορές. Παράλληλα, οι αρδευόμενες εκτάσεις διπλασιάστηκαν και η υποβάθμιση των εδαφών υπολογίζεται στα ~40 δις. USD σε κόστος το χρόνο εκτός του κόστους για την χρήση λιπασμάτων, της μείωσης της βιοποικιλότητας και της απώλειας ιδιαίτερης και μοναδικής γεωμορφίας. Η μείωση της γονιμότητας του εδάφους σε συνδυασμό με την

κατασπατάληση στη χρήση του νερού και την υπεραλίευση οδηγούν σαφώς στην αδυναμία των φυσικών πόρων να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις αυξημένες απαιτήσεις και ανάγκες μας (Λαζαρίδου, 2022).

Σύμφωνα με την Πρόεδρο του τμήματος Γεωπονίας του Διεθνούς Πανεπιστημίου Ελλάδος Αλεξάνδρα Παυλούδη, η γεωργία συμβάλει στην κλιματική αλλαγή μέσω των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου (ΑτΘ), ενώ επηρεάζεται ταυτόχρονα και αυτή από τα ακραία καιρικά φαινόμενα (Π.Γιούλτση, 2022). Πιο αναλυτικά, οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου προσεγγίζουν παγκοσμίως το ποσοστό του 25% στο σύνολο των δραστηριοτήτων παραγωγής τροφίμων⁸. Από αυτό το ποσοστό, το 27% παράγεται από την γεωργία και την παραγωγή ζωοτροφών, ενώ το 31% προέρχεται από την αλιεία και την κτηνοτροφία. Σε επίπεδο ΕΕ, η γεωργία αντιπροσωπεύει το 10% των συνολικών εκπομπών ΑτΘ και το μερίδιο της Ελλάδας ανέρχεται στο 9,1%. (όπως απεικονίζεται και στον Πίνακα 1) (Το Θέμα, 2021).

Εκπομπές GHG από τη γεωργία, 2019

Κράτος μέλος	Γεωργικές εκπομπές αερίων θερμοκηπίου (1000 τόνοι ισοδύναμου CO ₂)	Μερίδιο της γεωργίας στις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου (%)
Ελλάδα	7 805	9.1

Πίνακας 1 "Εκπομπές GHG από τη γεωργία" (Commission, Πύλη Δεδομένων Αγροδιατροφής, 2019)

Οι δύο τύποι ΑτΘ που συνδέονται με τις γεωργικές πρακτικές είναι το μεθάνιο (CH₄) που προέρχεται από την διαδικασία πέψης των ζώων, την διαχείριση της κοπριάς και την καλλιέργεια ρυζιού και το υποξείδιο του αζώτου (N₂O) από γεωργικά εδάφη στα οποία γίνεται χρήση αζωτούχων λιπασμάτων. Παρόλα αυτά αξιολογείται θετικά το γεγονός ότι από το 1990-2017 η ΕΕ κατάφερε να μειώσει τις εκπομπές ΑτΘ κατά περίπου 20% (IN, 2021), ενώ η οικονομία σημείωσε ανάπτυξη κατά 61%. Αυτό αποδεικνύει την αποδέσμευση της ανάπτυξης από τις εκπομπές (Ευρωπαϊκή Επιτροπή,

⁸ επεξεργασία, συσκευασία, μεταφορές

πχ. «τα προϊόντα κρέατος και τα γαλακτοκομικά παρουσιάζουν το μεγαλύτερο αποτύπωμα άνθρακα, πρώτων υλών και νερού ανά κιλό τροφίμου παγκοσμίως» Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος. (2019, Δεκέμβριος). Κλιματική αλλαγή και γεωργία.

<https://www.eea.europa.eu/el/pressroom/grafikes-plierofories/klimatiki-allagi-kai-georgia/view>

(τελευταία προβολή 29/01/23)

2020). Στην περίπτωση της Ελλάδας το διάστημα μεταξύ 2013 και 2018, οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου από εντερική ζύμωση μειώθηκαν κατά 9 %, οι εκπομπές από τη διαχείριση κοπριάς κατά 8 % και οι εκπομπές από τη διαχείριση του εδάφους κατά 7 % (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020)

Εκτός των εκπομπών ΑτΘ μεγάλο είναι το αγροτικό αποτύπωμα και στο περιβάλλον. Ανάλογα την ένταση της αγροτικής δραστηριότητας ελλοχεύει ο κίνδυνος της υποβάθμισης των φυσικών πόρων όπως το έδαφος, ο αέρας και το αρδευτικό νερό. Είναι γεγονός ότι το γλυκό νερό στον πλανήτη μας είναι σε ποσοστό 0,5% , ενώ το υπόλοιπο είτε δεν είναι πόσιμο είτε βρίσκεται σε παγωμένη μορφή, επομένως είναι άμεση η ανάγκη προστασίας του τόσο από την μόλυνση όσο και από την υπερκατανάλωση. Η φύση χρειάζεται χρόνο για να καθαρίσει το νερό που βρίσκεται στα ποτάμια και τις λίμνες ενώ η υπερβολική χρήση του μπορεί να οδηγήσει σε λειψυδρία. Στην Ελλάδα η κατανάλωση του νερού για την κάλυψη των αναγκών της γεωργίας φτάνει στο 80% (Μόσχος, 2022). Την ίδια στιγμή προστίθεται και το ιδιαίτερα χαμηλό ποσοστό γεωργών που έχουν λάβει πλήρη αγροτική κατάρτιση⁹, οι οποίοι είναι ως επί το πλείστο άνω των 50 ετών με περιορισμένες τεχνολογικές γνώσεις και κυρίως πρακτική εμπειρία, οπότε και δεν μπορούν να αξιοποιήσουν τα οφέλη της τεχνολογίας για την βελτίωση της ποιότητας παραγωγής. Σε αυτό συμβάλλει και ο γερασμένος στόλος των αγροτικών μηχανημάτων (Χαρουτουιάν, 2022).

Όπως αναφέρει ο Διευθυντής Ερευνών στο Ινστιτούτο Εδαφοϋδατικών Πόρων (ΕΛΓΟ ΔΗΜΗΤΡΑ) Ανδρέας Παναγόπουλος ο περιορισμός στην υπερκατανάλωση του νερού ξεκινάει από την πηγή της υδροληψίας και την επιλογή του αντλητικού συγκροτήματος που χρησιμοποιείται έτσι ώστε να προσδιορίζεται ακριβώς ο όγκος του νερού που αντλείται. Σημαντικός παράγοντας εξοικονόμησης νερού αποτελούν τόσο ο συνολικός όγκος νερού που προέρχεται από το υδροφόρο σύστημα όσο και ο ρυθμός φυσικά με το οποίο διατίθεται αυτό. Σε περίπτωση υπέρβασης είτε του όγκου είτε του ρυθμού οδηγούμαστε και σε εξάντληση του υδροφόρου ορίζοντα και σε υποβάθμιση της ποιότητας του νερού. Αυτό έχει ως συνέπεια την αύξηση του βάθους άντλησης και την αύξηση του ενεργειακού κόστους που κάνει ασύμφορη την κάλυψη των αρδευτικών αναγκών.

⁹ 6,8% σε σύγκριση με το 24,2 % του μέσου όρου στην ΕΕ

Ένας ακόμα παράγοντας που οδηγεί στην απώλεια νερού είναι οι διαρροές των δικτύων μεταφοράς νερού σε ανοικτά και κακής συντήρησης δίκτυα. Στη γεωργία η ελλιπής συντήρηση του δικτύου εφαρμογής νερού ή ο λανθασμένος αρχικός σχεδιασμός αυτού οδηγεί σε μια μεγάλη αλυσίδα συνεπειών που επιβαρύνουν το περιβάλλον και αυξάνουν κατά πολύ το ενεργειακό κόστος. Πιο συγκεκριμένα, δημιουργείται υπερβολική κατανάλωση νερού οπότε και ανομοιόμορφη άρδευση και ανάπτυξη της καλλιέργειας. Στη συνέχεια διαβρώνεται το έδαφος λόγω αυξημένης υγρασίας, χάνονται πολύτιμα θρεπτικά συστατικά του, με συνέπεια πολλές φορές την ανάπτυξη ασθενειών. Η εξοικονόμηση νερού θα επιτευχθεί μόνο με χρήση συστημάτων υψηλής απόδοσης σε ποσοστό τουλάχιστον του 60% με την βοήθεια φυσικά της τεχνολογίας και των νέων παροχών στη γεωργία (Ανδρέας, 2022).

Επιπλέον, σύμφωνα με στοιχεία του ΟΗΕ (όπως παρουσιάζεται και στην παρακάτω Εικόνα 1) και τους στόχους για βιώσιμη ανάπτυξη που έχει θέσει, υπολογίζεται ότι το 1/3 του παραγόμενου φαγητού, δηλαδή 1,3 δις τόνοι τροφής είτε καταστρέφεται από λανθασμένες πρακτικές μεταφοράς της είτε λόγω της αρχικής συγκομιδής (επιρροή και από τα φαινόμενα της κλιματικής αλλαγής). Την ίδια στιγμή 1 δις άνθρωποι υποσιτίζονται και δεν έχουν πρόσβαση σε πόσιμο νερό και 1 δις ακόμα λιμοκτονεί, ενώ 3 δις τόνοι τροφίμων καταλήγει στους κάδους απορριμμάτων. Μια πραγματικότητα που αποδεικνύει πόσο τα νοικοκυριά εντείνουν με την σειρά τους σε ανάλογο βαθμό με την διαδικασία της παραγωγής και επεξεργασίας των τροφίμων στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος (ΟΗΕ, Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗΕ, 2015).

Εικόνα 1 " Το μέλλον των τροφίμων και της γεωργίας" (ΟΗΕ, Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, 2018)

Όλα τα παραπάνω στοιχεία υπογραμμίζουν την κρισιμότητα της κατάστασης. Γι' αυτό το λόγο και στις δεσμεύσεις της νέας ΚΓΠ, όπως θα δούμε στις επόμενες ενότητες, περιλαμβάνεται μια σειρά από δράσεις για ένα βιώσιμο μέλλον, δίνοντας την δυνατότητα στα κράτη μέλη να προσαρμόσουν τα εθνικά στρατηγικά τους σχέδια ανάλογα με τις ανάγκες τους και τις τοπικές συνθήκες. Μάλιστα, δεσμεύονται να διασφαλίζουν ότι το 35% του προϋπολογισμού τους για την αγροτική ανάπτυξη και το 25% των άμεσων ενισχύσεων θα στοχεύει σε μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος. (Ocean, 2021).

1.2 Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΠΟ ΤΟ 2007 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ

Η ΚΓΠ αποτελεί την πρώτη επιτυχημένη προσπάθεια υλοποίησης μιας ενιαίας πολιτικής προς όλα τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) που αφορά στο τομέα της γεωργίας. Επιχειρεί να ρυθμίσει τις σχέσεις των κρατών μελών σε ό,τι αφορά τις γεωργικές τους δραστηριότητες και να συγκεράσει τα διαφορετικά εθνικά συμφέροντα στον τομέα αυτό, που καθορίζονται μέχρι και σήμερα από διαφορετικές οικονομικές,

πολιτικές και κοινωνικές συνιστώσες.¹⁰ Οι βασικοί στόχοι της ΚΓΠ θεμελιώθηκαν στο άρθρο 39 (παράγραφοι 1 και 2)¹¹ της Συνθήκης της Ρώμης στοχεύοντας κατά κύριο λόγο στην ενίσχυση του εισοδήματος των αγροτών, στην επάρκεια των τροφίμων σε χαμηλές τιμές και στην ανάδειξη της αξίας της γεωργίας για την οικονομία. Επιπλέον, από πλευράς δαπανών η ΚΓΠ καλύπτει μεγάλο μέρος του συνολικού κοινοτικού προϋπολογισμού μεταξύ 43%-46% τόσο από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Εγγυήσεων (ΕΓΤΕ)¹² όσο και από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ). Πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα οι οικονομικές ενισχύσεις που δόθηκαν και συνεχίζουν να δίνονται από την έναρξη της στην τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) το 1981 μέχρι και το 2020 αγγίζουν τα 100 δις. ευρώ (Τσιμπούκας & Νέλλας, 2022).

Η ΚΓΠ εξελίχθηκε σε μία σύγχρονη και πολυδιάστατη πολιτική και χαρακτηρίζεται βεβαίως από σπουδαίες μεταρρυθμίσεις, οι οποίες είχαν στόχο να αναθεωρήσουν διάφορες πτυχές της αγροτικής πολιτικής. Από τη μεταρρύθμιση «MacSharry»¹³ το 1992 και την δημιουργία του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου το 1995 μέχρι το πρόγραμμα δράσης της «Agenda 2000» όπου ανέδειξε την αγροτική ανάπτυξη ως δεύτερο πυλώνα (II) της ΚΓΠ και τη μεταρρύθμιση του 2003, η οποία άρχισε να εφαρμόζεται από το 2007. Η συγκεκριμένη μεταρρύθμιση (2007-2013) προέβλεπε μεγάλες αλλαγές στις Κοινές Οργανώσεις Αγοράς (ΚΟΑ)¹⁴ των προϊόντων και τη

¹⁰ «Το μέλλον της Γεωργίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση», Απόστολος Γ. Παπαδόπουλος

¹¹ Εν συντομία :

α. αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας και ανάπτυξη της αγροτικής παραγωγής με την χρήση της τεχνικής προόδου και την άριστη χρήση του εργατικού δυναμικού

β. ικανοποιητικό επίπεδο ζωής για τον αγροτικό πληθυσμό μέσω της αύξησης των ατομικών εισοδημάτων στη γεωργία

γ. σταθεροποίηση των αγορών

δ. εγγύηση επάρκειας προμηθειών

ε. εξασφάλιση λογικών τιμών στα τρόφιμα για τους καταναλωτές

(Άρθρο 39 - Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης) :

<https://www.lawspot.gr/nomikes-pliories/nomothesia/slee/arthro-39-synthiki-gia-ti-leitoyrgia-tis-eyropaikis-enosis> (τελευταία προβολή 20/11/22)

¹² Χρηματοδότηση μέτρων στήριξης της αγοράς

¹³ [..Το 1992 εγκρίθηκε η πρώτη μεγάλης κλίμακας μεταρρύθμιση της ΚΓΠ... νέες υποχρεώσεις για τους γεωργούς όσον αφορά την προστασία του περιβάλλοντος και κίνητρα για τη βελτίωση της ποιότητας των τροφίμων..] «Οι μεταρρυθμίσεις MacSharry: από τη στήριξη της αγοράς στη στήριξη των παραγωγών» , Χρονολόγιο-Ιστορία της ΚΓΠ, (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο) :

<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/cap-introduction/timeline-history/> (τελευταία προβολή 25/01/23)

¹⁴ Ευρωπαϊκή Ένωση.(2007).Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1234/2007 του Συμβουλίου για τη θέσπιση κοινής οργάνωσης των γεωργικών αγορών και ειδικών διατάξεων για ορισμένα γεωργικά προϊόντα : ο νέος κανονισμός αντικαθιστά τις 21 υφιστάμενες μεμονωμένες κοινές οργανώσεις της αγοράς σε μία ενιαία ΚΟΑ, μειώνοντας έτσι τις διοικητικές επιβαρύνσεις, καταργώντας 78 πράξεις του Συμβουλίου προς

δημιουργία του συστήματος της Ενιαίας Αποδευμεντικής Ενίσχυσης (ΕΑΕ) σε επίπεδο γεωργικής εκμετάλλευσης¹⁵. Αυτού του είδους η ενίσχυση ήταν αποσυνδεδεμένη από την ποσότητα της παραγωγής και το είδος της καλλιέργειας και δινόταν στο γεωργό σταθερά για τα επόμενα χρόνια (μέχρι το 2013) με βάσει μη μεταβαλλόμενους δείκτες όπως π.χ. τα καλλιεργήσιμα στρέμματα. Φυσικά, υπό την προϋπόθεση ότι θα διατηρεί την έκτασή του σε καλή κατάσταση και θα συμμορφώνεται με όλους τους βασικούς κανόνες¹⁶. Αυτοί αφορούν τόσο την προστασία της δημόσιας υγείας, την υγεία των ζώων και τη σωστή φροντίδα και περίθαλψή τους όσο και την προστασία του περιβάλλοντος και των φυτών. Το συγκεκριμένο σύστημα της ΕΑΕ μετατράπηκε το χρονικό διάστημα 2014-2020 σε ένα βασικό σχήμα ενισχύσεων με ένα τύπο δικαιώματος, καταργώντας τα παλιά και δημιουργώντας νέα. Στην Ελλάδα κατανεμήθηκαν σε τρεις αγρονομικές περιφέρειες δηλαδή στις αροτραίες καλλιέργειες, στις δενδρώδεις καλλιέργειες και στα βοσκοτόπια που αφορούν στο τομέα της κτηνοτροφίας (Τσιμπούκας & Νέλλας, 2022).

Στον Κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου¹⁷, ορίζονται οι κύριες ρυθμίσεις για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το ΕΓΤΑΑ την περίοδο 2007-2013, εστιάζοντας στους εξής θεματικούς άξονες. Πρώτον, στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του τομέα της γεωργίας και της δασοκομίας στην ΕΕ. Αυτός ο άξονας έχει στόχο την δημιουργία ενός ισχυρού ευρωπαϊκού τομέα αγροτικών προϊόντων και τροφίμων μέσω του εκσυγχρονισμού της παραγωγής, της καινοτομίας, της διατροφικής ποιότητας (προϊόντα αναγνωρισμένης ετικέτας) και των επενδύσεων τόσο από οικονομικής άποψης όσο και σε ανθρώπινο κεφάλαιο¹⁸. Δεύτερον, στην βελτίωση του περιβάλλοντος και της υπαίθρου, δηλαδή στην ενίσχυση των στόχων

όφελος όλων. (EUR- Lex) : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/?uri=CELEX%3A32007R1234> (τελευταία προβολή 25/01/23)

¹⁵ Με την ενιαία ενίσχυση αντικαταστάθηκε το σύνολο των ενισχύσεων (στρεμματικές, ποσοτικές και κατά κεφαλήν παραγωγικού ζώου) με μία ανά γεωργική εκμετάλλευση

¹⁶ Πολλαπλή συμμόρφωση (cross-compliance)

¹⁷ Ευρωπαϊκή Ένωση. (2005). Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου, της 20ής Σεπτεμβρίου 2005, για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ). (EUR- Lex) : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX%3A32005R1698> (τελευταία πρόσβαση 21/11/22) . Ο συγκεκριμένος κανονισμός τροποποιήθηκε με τον υπ' αριθμό :

Συμβούλιο της ΕΕ. (2009). Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 74/2009 του συμβουλίου της 19ης Ιανουαρίου 2009 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ). <https://www.mou.gr/el/Pages/eLibraryFS.aspx?item=1977> (τελευταία προβολή 21/11/22)

¹⁸ πχ. εγκατάσταση νέων αγροτών, πρόωρη συνταξιοδότηση, υπηρεσία γεωργικών συμβούλων στην εκμετάλλευση, εκσυγχρονισμός γεωργικών εκτάσεων, συμμετοχή αγροτών σε συστήματα για την ποιότητα των τροφίμων

βιωσιμότητας όπως είναι η προστασία της βιοποικιλότητας, των υδάτων και η άμβλυση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής καθώς και η διατήρηση και βελτίωση των γεωργικών συστημάτων.¹⁹ Τρίτον, στην βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές παράλληλα με την ενθάρρυνση για διαφοροποίηση στην αγροτική οικονομία μέσω και των προγραμμάτων LEADER²⁰ που ήδη αποτελούσαν εμπειρία προηγούμενων προγραμματικών περιόδων. Αυτός ο στόχος, προϋποθέτει την δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης και ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές κυρίως μέσω του ενδογενούς δυναμικού, ώστε να καταστούν ελκυστικές για τις μελλοντικές γενιές²¹. Το πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης «Αλέξανδρος Μπαλατατζής» εγκρίθηκε στις 29 Νοεμβρίου 2007 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και προέβλεπε χρηματοδότηση 46,1% για τον πρώτο άξονα, 34,5 % για τον δεύτερο, 19,4% για τον τρίτο και 5,9% για το πρόγραμμα LEADER. Επιπλέον μέσα στους νέους μηχανισμούς της ΚΓΠ προβλεπόταν αυτός της διαφοροποίησης δηλαδή της σταδιακής ποσοστιαίας μείωσης όλων των άμεσων ενισχύσεων και την μεταφορά πιστώσεων²² μεταξύ των δύο πυλώνων (I²³ και II²⁴) προς ενίσχυση της αγροτικής ανάπτυξης, ενώ παράλληλα υιοθετείται μηχανισμός δημοσιονομικής πειθαρχίας καθορίζοντας υποχρεωτικά ανώτατα όρια σε σχέση με τις δαπάνες στήριξης της αγοράς και τις άμεσες ενισχύσεις²⁵ (Τζακώστα, 2010)

Το 2008 πραγματοποιήθηκε η μεταρρύθμιση, που ονομάστηκε «διαγνωστικός έλεγχος» ή αλλιώς «έλεγχος υγείας», ο οποίος εγκρίθηκε από το Συμβούλιο στις 20 Νοεμβρίου 2008 με τον οποίο αναθεωρήθηκε ένα ευρύ φάσμα μέτρων που είχαν υιοθετηθεί με την μεταρρύθμιση του 2003. Συγκεκριμένα, προάγεται η αποσύνδεση από το άμεσο σύστημα πληρωμών και η μερική αύξηση στη διανομή των πόρων από

¹⁹ πχ. ενισχύσεις Natura 2000, εξισωτική αποζημίωση, στήριξη για μη παραγωγικές επενδύσεις

²⁰ τέταρτος οριζόντιος άξονας, μια πλέον αναγνωρισμένη πρακτική που υλοποιείται στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Αγροτικής Ανάπτυξης (ΠΑΑ) από το 1991

²¹ πχ. ανάπτυξη χωριών, ενθάρρυνση τουριστικών δραστηριοτήτων και στήριξη ανάπτυξης μικρών επιχειρήσεων, εμπύχωση περιοχών, διεθνική και διατοπική συνεργασία

²² «...από το 2015, τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να μεταφέρουν τα κεφάλαια που είχαν αρχικά διατεθεί προς τις δύο κατευθύνσεις (από τον πρώτο στον δεύτερο πυλώνα, έως το 15 %, καθώς επίσης από τον δεύτερο υπέρ του πρώτου, έως 25 % για ορισμένα κράτη...» Τα μέσα της ΚΓΠ και οι μεταρρυθμίσεις τους | Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση | Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/107/the-common-agricultural-policy-instruments-and-reforms> (τελευταία προβολή 24/11/22)

²³ Κοινές Οργανώσεις Αγοράς, Άμεσες ενισχύσεις, κριτήρια συμμόρφωσης

²⁴ Πολιτική Αγροτικής Ανάπτυξης

²⁵ Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ. (2006). Διοργανική συμφωνία μεταξύ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής για δημοσιονομική πειθαρχία και χρηστή δημοσιονομική διαχείριση (ΕΕ C 139 της 14.6.2006) : [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006Q0614\(01\)&from=LV](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006Q0614(01)&from=LV) (τελευταία προβολή 23/11/22)

τον πρώτο στον δεύτερο πυλώνα, δηλαδή υπέρ της αγροτικής ανάπτυξης. Με αυτό τον τρόπο ο δεύτερος πυλώνας έδωσε την δυνατότητα στους αγρότες να λαμβάνουν απευθείας πληρωμές για να εφαρμόζουν επιπλέον αγροοικολογικές πρακτικές σε περιοχές με φυσικά μειονεκτήματα ή για να επενδύουν στην αγροτική υποδομή (Γεωργιάδης, 2012). Στην Ελλάδα δόθηκαν πόροι (134,1 εκ. €) που ενσωματώθηκαν στο πρόγραμμα αγροτικής ανάπτυξης με σκοπό τη χρηματοδότηση συγκεκριμένων ενεργειών, όπως εκσυγχρονισμός γεωργικών εκμεταλλεύσεων, αύξηση της αξίας των γεωργικών προϊόντων, εγχειοβελτιωτικά έργα και δράσεις και αποκατάσταση του δασοκομικού δυναμικού και εισαγωγή δράσεων πρόληψης. Με αυτό τον τρόπο δόθηκε βοήθεια προς τους παραγωγούς γαλακτοκομικών προϊόντων να προσαρμοστούν μετά την κατάργηση της ποσόστωσης στο γάλα έως το 2015, να βελτιωθεί η διαχείριση των υδάτων και να γίνει προσπάθεια για τον περιορισμό της κλιματικής αλλαγής (Τζακώστα, 2010).

Με βάση τους κανονισμούς (ΕΕ) αριθ. 1303/2013 έως 1308/2013²⁶ πραγματοποιήθηκε η μεταρρύθμιση του 2013 με μια πιο ολοκληρωμένη και σφαιρική προσέγγιση αναφορικά με την νέα ΚΓΠ 2014-2020. Εκτός των όσων ήδη αναφέρθηκαν παραπάνω σε σχέση με την νέα αρχιτεκτονική των άμεσων ενισχύσεων (ΕΑΕ) και τους μηχανισμούς της διαφοροποίησης και της δημοσιονομικής πειθαρχίας, η νέα ΚΓΠ είχε να αντιμετωπίσει νέες προκλήσεις.

Πρώτον οικονομικές, οι οποίες αφορούσαν στην ασφάλεια των τροφίμων στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης, στην μείωση της παραγωγικότητας, στην μη σταθερότητα των τιμών των αγροτικών προϊόντων και στην θέση των παραγωγών στην διατροφική αλυσίδα. Δεύτερον περιβαλλοντικές σε σχέση με την ανάγκη για προστασία και διαθεσιμότητα των φυσικών πόρων, του νερού, του εδάφους και της βιοποικιλότητας. Τρίτον χωρικές, γιατί οι αγροτικές περιοχές ήταν και είναι αντιμέτωπες με οικονομικά, κοινωνικά και δημογραφικά ζητήματα.²⁷ Επιπλέον, προβλέπεται η περαιτέρω ενοποίηση των δύο πυλώνων, τόσο του πρώτου που χρηματοδοτεί τις άμεσες ενισχύσεις και τα μέτρα της αγοράς αποκλειστικά από το ΕΓΤΕ όσο και του δεύτερου που συγχρηματοδοτεί την αγροτική ανάπτυξη. Στόχος είναι η βιώσιμη παραγωγή τροφίμων, όπως τα βιολογικά προϊόντα, η διαχείριση των φυσικών πόρων, η μεταφορά

²⁶ Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, L 347 (20 Δεκεμβρίου 2013): [EUR-Lex - L:2013:347:TOC - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#) (τελευταία προβολή 29/01/23)

²⁷ « Η Κοινή Αγροτική Πολιτική , 1957-2020 : σημασία, εξέλιξη και προοπτικές», Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο

γνώσης και καινοτομίας στη γεωργία και τις αγροτικές περιοχές όπως οι συνεργασίες παραγωγών και η χωρική ανάπτυξη (Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, 2022).

Σύμφωνα με το Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας (ΠΑΑ) 2014-2020 προβλέπεται ενθάρρυνση των αγροτών και των κτηνοτρόφων να προχωρήσουν σε μεθόδους βιολογικής παραγωγής με βάση το μέτρο 11 για τις «βιολογικές καλλιέργειες» όπως ορίζονται στους Κανονισμούς (ΕΚ) αριθ. 834/2007 του Συμβουλίου και αριθ. 889/2008 της Επιτροπής. Στόχος είναι η προστασία του περιβάλλοντος, μέσω της χρήσης γεωργικών πρακτικών φιλικών προς το περιβάλλον, η παραγωγή προϊόντων υψηλής ποιότητας και η καλή διαβίωση των ζώων. Πιο συγκεκριμένα προβλέπεται η προστασία του εδάφους και της βιοποικιλότητας μέσω αύξησης της οργανικής ουσίας και μείωσης των ρύπων (μεθανίου και υποξειδίου του αζώτου) (ΥΠΑΑΤ, ΠΑΑ 2014-2020, χ.χ.).

Στις 2 Δεκεμβρίου 2021 εγκρίθηκε επίσημα η συμφωνία για την νέα μεταρρύθμιση της ΚΓΠ (2023-2027), η οποία χαρακτηρίζεται ως η πιο δίκαιη, η πιο πράσινη και η βασισμένη περισσότερο στα αποτελέσματα και τις επιδόσεις. Μάλιστα ο υπουργός γεωργίας της Σλοβενίας Jože Podgoršek είχε δηλώσει: *«Μετά από περισσότερα από τρία χρόνια σκληρής δουλειάς, φτάσαμε επιτέλους στη γραμμή του τερματισμού. Η νέα ΚΓΠ που εγκρίθηκε σήμερα αποτελεί ορόσημο στη γεωργική πολιτική της ΕΕ, καθώς δημιουργεί τις συνθήκες για ένα πιο δίκαιο και βιώσιμο μέλλον για τους ευρωπαίους γεωργούς»* (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, 2021)²⁸.

Τρεις από τους δέκα ειδικούς στόχους πολιτικής της μεταρρύθμισης, για τους οποίους θα μιλήσουμε σε επόμενο κεφάλαιο, αφορά στο περιβάλλον και το κλίμα. Αυτό σημαίνει ότι προτεραιότητα αποτελούν ο μετριασμός της κλιματικής αλλαγής, η βιώσιμη ανάπτυξη και η προστασία της βιοποικιλότητας. Η νέα ΚΓΠ επιδιώκει ένα βιώσιμο μέλλον στηρίζοντας 7 εκατ. δικαιούχους σε όλη την ΕΕ, παρέχοντας τρόφιμα υψηλής διατροφικής αξίας σε 450 εκατ. κατοίκους, ενώ παράλληλα στηρίζει τους ευρωπαίους αγρότες που κατέχουν μικρότερες γεωργικές εκμεταλλεύσεις (Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, 2022).

²⁸ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. (2021, Δεκέμβριος). *Το Συμβούλιο ενέκρινε μια γεωργική πολιτική πιο δίκαια, πιο πράσινη και βασισμένη περισσότερο στις επιδόσεις για την περίοδο 2023-2027* : <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2021/12/02/council-adopts-fairer-greener-and-more-performance-based-farming-policy-for-2023-2027/> (τελευταία προβολή 28/11/22)

Ο προϋπολογισμός της ανέρχεται στα 336 δις ευρώ. Αυτό σημαίνει ότι το 25% που προορίζεται για τις άμεσες ενισχύσεις θα διατεθεί σε οικολογικά προγράμματα²⁹, δίνοντας κίνητρο σε γεωργικές πρακτικές φιλικές προς το περιβάλλον (π.χ. βιολογική γεωργία, αγροοικολογία, ανθρακοδεσμευτική γεωργία κλπ). Επίσης το 40% από τον προϋπολογισμό της ΚΓΠ θα πρέπει να δίνει έμφαση στο κλίμα και να υπάρχει γενική δέσμευση για το 10% του προϋπολογισμού της ΕΕ ότι θα διατεθεί σε στόχους βιοποικιλότητας. Όσον αφορά στην ενισχυμένη αιρεσιμότητα³⁰, οι ενισχύσεις των δικαιούχων της ΚΓΠ θα δίνονται μετά από την κάλυψη συγκεκριμένων υποχρεωτικών απαιτήσεων όπως ότι το 3% της αρόσιμης γης για κάθε γεωργική εκμετάλλευση θα έχει στόχο την βιοποικιλότητα μέσω στήριξης και από τα οικολογικά προγράμματα, ενώ στον τομέα των οπωροκηπευτικών το 15% των δαπανών των επιχειρησιακών προγραμμάτων θα αφορά το περιβάλλον. Επιπλέον, δίνεται η δυνατότητα στα κράτη μέλη να καταρτίσουν το δικό τους στρατηγικό σχέδιο και να αναλύσουν πώς σκοπεύουν να προσαρμόσουν και να επιτύχουν τους στόχους της ΕΕ μαζί με την «Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία» και τη νέα στρατηγική «Από το Αγρόκτημα στο Πιάτο» (για τις οποίες θα αναφερθούμε στην ενότητα 1.4), με βάση τις ανάγκες και τα εργαλεία τους, λαμβάνοντας υπόψιν τις εθνικές ιδιαιτερότητες και τις τοπικές συνθήκες. Τα κράτη μέλη οφείλουν να διαθέσουν το 10% των άμεσων ενισχύσεων τους στο εργαλείο της αναδιανεμητικής εισοδηματικής στήριξης, έτσι ώστε να αντιμετωπισθούν οι εισοδηματικές ανάγκες των μικρών και μεσαίων γεωργικών εκμεταλλεύσεων (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022).

²⁹ ροή χρηματοδότησης για το περιβάλλον και το κλίμα

³⁰ « Η αιρεσιμότητα είναι ένα σύστημα που συνδέει τις στρεμματικές ενισχύσεις και τις ενισχύσεις με βάση το ζωικό κεφάλαιο μέσω της ΚΓΠ(στο πλαίσιο του πλώνα Ι ή του πλώνα ΙΙ) με μια σειρά υποχρεώσεων. Όταν οι αποδέκτες αυτών των ενισχύσεων δεν εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις, το ύψος των ενισχύσεων μπορεί να μειώνεται.» : European Commission, Η Κοινή Γεωργική Πολιτική Μετά το 2020: Περιβαλλοντικά οφέλη και απλούστευση (σελ.5). Πηγή : https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2021-01/cap-post-2020-environ-benefits-simplification_el_0.pdf (τελευταία προβολή 29/01/23)

1.3 ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΚΓΠ

Το 2015 εγκρίθηκε ομόφωνα από τους παγκόσμιους ηγέτες η «Ατζέντα 2030» για την Βιώσιμη Ανάπτυξη με τον Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ Αντόνιο Γκουτέρες να δηλώνει: «Οι Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη είναι το μονοπάτι που μας οδηγεί σε ένα κόσμο δικαιότερο, πιο ειρηνικό και ευημερούντα, και σε έναν υγιή πλανήτη. Είναι επίσης μια πρόσκληση για αλληλεγγύη μεταξύ των γενεών. Δεν υπάρχει μεγαλύτερο καθήκον από το να επενδύσουμε στην ευημερία των νέων.»³¹ Αυτή ήταν η αρχή για μια πολύ σημαντική συλλογική και στοχευμένη προσπάθεια για την αντιμετώπιση βασικών κινδύνων που απορρέουν από την επίδραση της κλιματικής αλλαγής σε πάρα πολλούς βασικούς τομείς και να βελτιωθεί το βιοτικό επίπεδο των λαών σε όλο το κόσμο. Η ανθρωπογενής επίδραση στην καταστροφή του πλανήτη μπορεί να ανατραπεί με την βοήθεια του ίδιου του ανθρώπου, με οργάνωση και ανάγκη για προστασία του πλανήτη μας. Η «Ατζέντα 2030» περιλαμβάνει 17 στόχους, οι περισσότεροι από τους οποίους συμπεριλαμβάνονται και αποτυπώνονται στους 10 κύριους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης της νέας ΚΓΠ (2023-2027), εστιάζοντας στην κοινωνική, περιβαλλοντική και οικονομική βιωσιμότητα στη γεωργία και σε όλες τις αγροτικές περιοχές και πάνω σε αυτούς τους στόχους θα βασίζονται τα στρατηγικά τους σχέδια όλα τα κράτη μέλη (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022).

Οι στόχοι αυτοί αφορούν πρώτον στην εξασφάλιση δίκαιου εισοδήματος για τους γεωργούς³², στη διασφάλιση της οικονομικής βιωσιμότητας της γεωργικής παραγωγής και φυσικά στην στήριξη και την ενίσχυση του αγροτικού τομέα σε όλη την ΕΕ, φιλοδοξώντας στην επάρκεια των τροφίμων και την προστασία της βιοποικιλότητας. Δεύτερον, στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας, η οποία είναι υψίστης σημασίας για την βραχυπρόθεσμη αλλά και μακροπρόθεσμη ευημερία, στην δράση για την κλιματική αλλαγή, στην ενθάρρυνση της ανανέωσης των γενεών, στην προστασία της

³¹ Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗΕ. (2015). *Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης*, 17 στόχοι για να αλλάξουμε τον κόσμο μας. Πηγή : <https://unric.org/el/17-%CF%83%CE%BF%CF%87%CE%BF%CE%B9-%CE%B2%CE%B9%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BC%CE%B7%CF%83-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7%CF%83/> (τελευταία προβολή 30/11/22)

³² δηλαδή την στήριξη του εισοδήματός τους ειδικά σε περιόδους κρίσης

υγείας και της ποιότητας των τροφίμων και στην ενίσχυση των γνώσεων και της καινοτομίας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022).

Οι **δέκα ειδικοί στόχοι** είναι οι εξής (Εικόνα 2) :

1. **Η εξασφάλιση δίκαιου εισοδήματος για τους γεωργούς (fair income):**
«Το 2017 οι γεωργοί κέρδιζαν κατά μέσο όρο μόλις λιγότερο από το ήμισυ της αμοιβής που θα είχαν σε άλλες θέσεις εργασίας, σε σύγκριση με το ένα τρίτο πριν από μία δεκαετία». Στόχος είναι η στήριξη του εισοδήματος και της ανθεκτικότητας του γεωργικού τομέα, ενισχύοντας την επισιτιστική ασφάλεια και διασφαλίζοντας την οικονομική βιωσιμότητα της αγροτικής παραγωγής.
2. **Αύξηση της ανταγωνιστικότητας (competitiveness):** *«Οι πιέσεις που ασκούνται στη βάση των γεωργικών πόρων της ΕΕ έχουν αυξηθεί λόγω της αύξησης της ζήτησης τροφίμων και της βιομηχανικής ζήτησης, η οποία οφείλεται στις δημογραφικές μεταβολές και τις μεταβολές του διαθέσιμου εισοδήματος». Στόχος είναι η ενίσχυση του προσανατολισμού στην αγορά δίνοντας μεγαλύτερη βαρύτητα στην έρευνα, την τεχνολογία και την ψηφιοποίηση.*
3. **Η βελτίωση της θέσης των γεωργών στην τροφική αλυσίδα (food value chain):** *«Η γεωργία χαρακτηρίζεται από στάσιμο και χαμηλό μερίδιο προστιθέμενης αξίας στην αξιακή αλυσίδα, λόγω του υψηλού κόστους των εισροών, της διακύμανσης της παραγωγής και της ενσωμάτωσης νέων υπηρεσιών». Στόχος είναι η ενίσχυση της συνεργασίας των παραγωγών, η διαφάνεια στην αγορά και η δημιουργία αποτελεσματικών μηχανισμών που θα δρουν κατά των αθέμιτων εμπορικών πρακτικών.*
4. **Η δράση για την κλιματική αλλαγή (climate change):** *«Η γεωργία της ΕΕ καλείται να διαδραματίσει βασικό ρόλο στη συμβολή της εκπλήρωσης των δεσμεύσεων της συμφωνίας του Παρισιού και των στρατηγικών της ΕΕ για τη βιωσιμότητα και τη βιοοικονομία, ενισχύοντας τις φιλοδοξίες της όσον αφορά τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου». Στόχος είναι η μείωση των εκπομπών ΑτΘ με την βοήθεια νέων τεχνικών διαχείρισης του εδάφους και των γεωργικών εκμεταλλεύσεων.*
5. **Η προστασία του περιβάλλοντος (environmental care):** *«Τα γεωργικά εδάφη στην ΕΕ περιέχουν το ισοδύναμο 51 δισεκατομμυρίων τόνων CO₂, που είναι σημαντικά μεγαλύτερη ποσότητα από ό,τι τα αέρια του θερμοκηπίου που εκπέμπουν ετησίως τα κράτη μέλη της ΕΕ». Στόχος είναι η αποτελεσματική*

διαχείριση των φυσικών πόρων (πχ νερό, έδαφος και αέρας) και η προστασία των θρεπτικών συστατικών στο έδαφος παράλληλα με την μείωση της χημικής εξάρτησης.

6. **Η διατήρηση των τοπίων και της βιοποικιλότητας (landscapes).** *«Όπως η ίδια εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από διάφορα είδη βιοποικιλότητας, η γεωργική δραστηριότητα, με τη σειρά της, διαδραματίζει εξίσου σημαντικό ρόλο στη διατήρηση των οικοτόπων και των ειδών που εξαρτώνται από τη γεωργία».* Στόχος είναι η προστασία και διατήρηση της βιοποικιλότητας δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στα χαρακτηριστικά του τοπίου.
7. **Η ενθάρρυνση της ανανέωσης των γενεών (generation renewal):** *«Ένας δυναμικός γεωργικός τομέας χρειάζεται εξειδικευμένους και καινοτόμους νέους γεωργούς για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της κοινωνίας, σε πτυχές που κυμαίνονται από την ποιοτική διατροφή έως τα περιβαλλοντικά δημόσια αγαθά».* Στόχος είναι η ενθάρρυνση των νέων γεωργών για την διευκόλυνση της βιώσιμης επιχειρηματικής ανάπτυξης στον αγροτικό τομέα, δίνοντας τουλάχιστον το 3% του προϋπολογισμού των κρατών μελών για τις άμεσες ενισχύσεις είτε με την μορφή εισοδηματικής είτε επενδυτικής στήριξης.
8. **Η τόνωση των αγροτικών περιοχών (rural areas):** *«Η ΚΓΠ διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην άμβλυνση ορισμένων από τις πιέσεις της ανεργίας και της φτώχειας στις αγροτικές περιοχές. Πρόσφατη μελέτη της Παγκόσμιας Τράπεζας κατέδειξε τον θετικό ρόλο της ΚΓΠ στη μείωση της φτώχειας».* Στόχος είναι η διατήρηση των ποσοστών απασχόλησης και της ισότητας των φύλων με έντονη την παρουσία και συμμετοχή των γυναικών στη γεωργία, της τοπικής ανάπτυξης και της προώθησης της κυκλικής βιοοικονομίας.
9. **Η προστασία της υγείας και της ποιότητας των τροφίμων (food and health):** *«Οι συνολικές πωλήσεις κτηνιατρικών αντιμικροβιακών ουσιών σε 25 ευρωπαϊκές χώρες έχουν μειωθεί κατά ποσοστό άνω του 35% μεταξύ του 2011 και του 2018».* Στόχος είναι η προώθηση της βιολογικής καλλιέργειας, η υπεύθυνη χρήση των φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων, εφαρμόζοντας φιλικές προς το περιβάλλον τεχνικές, η μείωση της σπατάλης τροφίμων και η καλή μεταχείριση και διαβίωση των ζώων χρησιμοποιώντας λιγότερα αντιβιοτικά και φροντίζοντας την υγεία τους, η οποία συνδέεται άμεσα με την ανθρώπινη υγεία μέσω των μεταδιδόμενων ασθενειών από την τροφή.

10. **Η ενίσχυση των γνώσεων και της καινοτομίας :** « Η παροχή στήριξης για την ανταλλαγή γνώσεων, την κατάρτιση, την παροχή συμβουλών και την καινοτομία είναι καίριας σημασίας για την εξασφάλιση έξυπνης και βιώσιμης γεωργίας, δασοκομίας και αγροτικών περιοχών». Στόχος είναι ο εκσυγχρονισμός της γεωργίας μέσω της χρήσης συστημάτων γεωργικής γνώσης και καινοτομίας (AKIS) για την προώθηση της έρευνας και την ανταλλαγή γνώσεων με την βοήθεια και των υπηρεσιών παροχής συμβουλών για τις γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Επιπλέον, προτάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η διάθεση 10 δις ευρώ από το πρόγραμμα «Ορίζων Ευρώπη» στοχεύοντας σε έργα που αφορούν την διατροφή, την αγροτική ανάπτυξη και την βιοοικονομία.

Εικόνα 2 "Οι δέκα στόχοι πολιτικής της νέας ΚΓΠ 2023-2027" (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022)

1.4 Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΡΑΣΙΝΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΚΑΙ Η ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία ή αλλιώς European Green Deal αποτελεί ένα χάρτη πορείας βασικών πολιτικών και μέτρων που παρουσιάστηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το Δεκέμβριο του 2019, στοχεύοντας στην επίτευξη κλιματικής ουδετερότητας έως το 2050 ("Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία-Χάρτης Πορείας". Μέχρι τότε τα κράτη μέλη της ΕΕ έχουν θέσει ως κεντρικό στόχο, τον περιορισμό της υπερθέρμανσης του πλανήτη και συγκεκριμένα τη μείωση της μέσης θερμοκρασίας της

Γης κατά 1,5°C, και ιδανικά 2°C, σε σύγκριση με την προ βιομηχανική περίοδο. Προς τον σκοπό αυτό, έχουν υιοθετήσει συγκεκριμένους στόχους για την μείωση των εκπομπών ΑτΘ και το συνακόλουθο μετριασμό της κλιματικής αλλαγής καθώς και για την προσαρμογή στις επιπτώσεις της. Ωστόσο, σύμφωνα με έκθεση του ΟΗΕ (Emissions Gap Report 2019) οι παγκόσμιες προσπάθειες για την εκπλήρωση των κλιματικών στόχων της Συμφωνίας του Παρισιού είναι ανεπαρκείς³³. Όσο αργούμε να λάβουμε μέτρα εγκαίρως τόσο δραστικότερα πρέπει να είναι αυτά όταν φτάνουμε κοντά στον κίνδυνο. Παράλληλα, εγκρίθηκε στις 24 Ιουνίου 2021 ο ευρωπαϊκός νόμος για το κλίμα, ο οποίος μετατρέπει την πολιτική δέσμευση της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας για μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα έως το 2050, σε νομική υποχρέωση. Στο πλαίσιο αυτό προβλέπεται η μείωση των εκπομπών ΑτΘ κατά τουλάχιστον 55% έως το 2030 (Fit for 55) (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2022).

Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία θέτει το πλαίσιο για αλλαγή δράσης σε μια σειρά από διαφορετικούς τομείς μεταξύ άλλων και η αγροτική πολιτική. Μέσα από την Πράσινη Συμφωνία η ΕΕ δεσμεύεται να ακολουθήσει τους στόχους της Συμφωνίας του Παρισιού και αυτούς της «Ατζέντα 2030» του ΟΗΕ για την βιώσιμη ανάπτυξη. Για αυτούς τους λόγους όλοι οι νόμοι προσαρμόζονται ή αλλάζουν για να μπορούν να ακολουθήσουν τις απαιτήσεις για την κλιματική αλλαγή. Σε αυτή την προσπάθεια για μια βιώσιμη Ευρώπη, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή παρουσίασε τον Ιανουάριο του 2020 το επενδυτικό σχέδιο, δηλαδή την χρηματοδότηση της Πράσινης Συμφωνίας από ιδιωτικές και δημόσιες επενδύσεις, ύψους 1 τρις. ευρώ. Σε αυτό το σχέδιο συμπεριλαμβάνεται και ο Μηχανισμός Δίκαιης Μετάβασης (ΜΔΜ)³⁴ με σκοπό την στήριξη σε εργαζόμενους και κοινότητες που επηρεάζονται περισσότερο από την μετάβαση αυτή. Θα δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας, θα στοχεύουμε σε καλύτερη ποιότητα ζωής, προστατεύοντας το περιβάλλον και θα γίνει μια σημαντική προσπάθεια

³³ [..ο κόσμος πρέπει να μειώσει τις εκπομπές κατά 45% για να αποφύγει την παγκόσμια καταστροφή..]United Nations Environment Programme. “Emissions Gap Report 2022.” *UNEP - UN Environment Programme*, 21 Οκτωβρίου 2022. Πηγή : [Έκθεση του 2022 για το χάσμα των εκπομπών \(unep.org\)](https://www.unep.org/emissions-gap-report-2022)

³⁴ Αποτελεί βασικό εργαλείο στήριξης των περιφερειών που πλήττονται περισσότερο από την μετάβαση προς τον στόχο μιας κλιματικά ουδέτερης οικονομίας με χρηματοδότηση ύψους 55 δις ευρώ έτσι ώστε κανείς να μην μείνει στο περιθώριο.

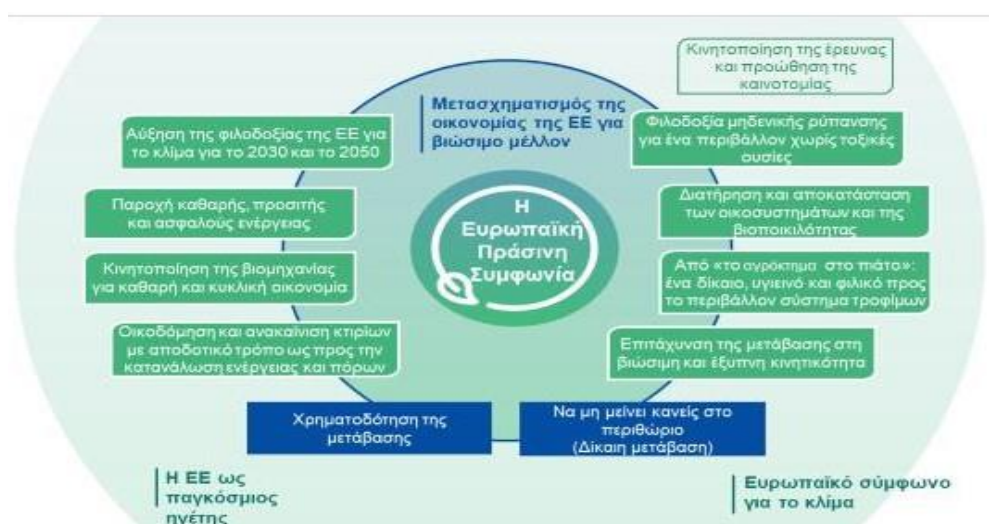
«Πρέπει να επιδείξουμε αλληλεγγύη προς τις περισσότερο πληγείσες περιφέρειες στην Ευρώπη, όπως οι περιφέρειες εξόρυξης άνθρακα και άλλες, ώστε να εξασφαλίσουμε ότι όλοι μας στηρίζουμε την Πράσινη Συμφωνία και ότι της δίνουμε την ευκαιρία να γίνει πραγματικότητα.»

Φρανς Τίμερμανς, εκτελεστικός αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής
https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/finance-and-green-deal/just-transition-mechanism_el

αναστολής της κλιματικής αλλαγής η οποία, αν συντελεστεί, θα επιφέρει σίγουρα μόνο αρνητικές συνέπειες και θα χρειάζονται τεράστια ποσά για να αντιμετωπιστούν οι επιπτώσεις της (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2022).

Στοχεύοντας στο μετασχηματισμό της οικονομίας της ΕΕ για ένα βιώσιμο μέλλον, οι **βασικές δράσεις** που αφορούν τον αγροτικό τομέα είναι οι εξής:

- **Κινητοποίηση της βιομηχανίας για καθαρή και κυκλική οικονομία**³⁵
- **Φιλοδοξία μηδενικής ρύπανσης για ένα περιβάλλον χωρίς τοξικές ουσίες**³⁶
- **Από το «Αγρόκτημα στο πιάτο»³⁷ ένα δίκαιο, υγιεινό και φιλικό προς το περιβάλλον σύστημα τροφίμων.**
- **Διατήρηση και αποκατάσταση των οικοσυστημάτων και της βιοποικιλότητας.**³⁸

Εικόνα 3 "Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία-Χάρτης Πορείας" (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2019)

Κατά την διάρκεια της πανδημίας συνειδητοποιήσαμε παγκοσμίως πόσο σημαντική είναι η ανάγκη ύπαρξης ενός ανθεκτικού συστήματος τροφίμων, το οποίο θα

³⁵ Η εξόρυξη πόρων, η μεταποίηση υλικών, καυσίμων και τροφίμων έχει επιτείνει την εξάντληση των φυσικών πόρων και την μείωση της βιοποικιλότητας. Μόνο το 12 % των υλικών που χρησιμοποιούνται στην βιομηχανία προέρχονται από ανακύκλωση, ενώ τα υπόλοιπα απορρίπτονται ως απόβλητα ή εκπομπές ΑτΘ. Η κυκλική οικονομία στοχεύει στην λογική της εκ νέου χρήσης των υλικών, δίνοντας τους νέα αξία πχ υποχρεωτική περιεκτικότητα σε ανακυκλωμένο υλικό στις συσκευασίες

³⁶ Αποκατάσταση των φυσικών λειτουργιών σε υπόγεια και επιφανειακά ύδατα με σκοπό την προστασία της βιοποικιλότητας σε λίμνες, ποταμούς και υδροτόπους.

³⁷ Farm to Fork (F2F)

³⁸ Οι δύο τελευταίες δράσεις έχουν αρκετά κοινά σημεία μεταξύ τους και αλληλοσυμπληρώνονται τόσο σύμφωνα με τους στόχους όσο και με τις παρεμβάσεις.

διασφαλίζει επάρκεια τροφίμων σε προσιτές τιμές. Επιπλέον, έγινε σαφές πόσο άμεση είναι η σύνδεση μεταξύ υγείας, τροφής και αλυσίδας τροφίμων, οικοσυστημάτων και καταναλωτικών προτύπων. Αναγνωρίστηκε πόσο σημαντική είναι η ποιότητα της τροφής που καταναλώνουμε ειδικά σε ό,τι αφορά τις μεταδιδόμενες ασθένειες, δηλαδή είναι θέμα δημόσιας υγείας και διατροφικής ασφάλειας (Lifo Podcasts, 2021). Παράλληλα, οι αγρότες είναι αυτοί που πρώτοι αντιμετωπίζουν τις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής όπως πλημμύρες και ξηρασία, ενώ μέρος της παραγωγής τους καταστρέφεται ή απορρίπτεται³⁹ πριν προλάβει να φτάσει στο πιάτο του καταναλωτή. Δυστυχώς η παραγωγή τροφίμων και όλες οι αλυσίδες αξίας τροφίμων εντείνουν το πρόβλημα της υποβάθμισης του περιβάλλοντος και της απώλειας της βιοποικιλότητας. Η Ελλάδα καταλαμβάνει την τέταρτη χειρότερη θέση στην ΕΕ στην σπατάλη τροφίμων ετησίως ανά κάτοικο⁴⁰ (ΣΕΒ, 2021).

Για όλους αυτούς τους λόγους, η στρατηγική «Από το Αγρόκτημα στο Πιάτο» στοχεύει σε ένα βιώσιμο και ανθεκτικό σύστημα τροφίμων παρέχοντας προϊόντα υψηλής θρεπτικής αξίας, ενθαρρύνοντας τους καταναλωτές να ακολουθούν πιο υγιεινές και βιώσιμες διατροφικές επιλογές, να στηρίζουν τον αγρότη στην προσπάθεια ανάπτυξης της καλλιέργειας βιολογικών προϊόντων, ώστε να μπορούν όλοι να έχουν πρόσβαση σε φθινό φαγητό. Η στρατηγική αυτή αποτελεί μια σπουδαία ευκαιρία για τον αγροτικό τομέα της Ελλάδας, με στόχο να αποδείξει ότι μπορεί να παράγει τα καλύτερης ποιότητας τρόφιμα στον κόσμο (Lifo Podcasts, 2021).

Οι στόχοι της στρατηγικής προβλέπονται ως εξής (ΥΠΑΑΤ, 2022) :

- Μείωση κατά 50% της χρήσης των χημικών φυτοφαρμάκων και των πιο επικίνδυνων φυτοφαρμάκων έως το 2030⁴¹.

³⁹ 33,3% των προϊόντων που παράγονται καταλήγουν στα σκουπίδια λόγω προβλημάτων στη διανομή, την συντήρηση ή γενικά στην εφοδιαστική αλυσίδα – «Tech Agrofood Η νέα τεχνολογική επανάσταση από το χωράφι.. στο πιάτο»

⁴⁰ 196 κιλά για κάθε Έλληνα σε σύγκριση με 173 κιλά για κάθε Ευρωπαίο

⁴¹ Βελτίωση καλλιεργητικών πρακτικών όπως :

- εξάπλυση ωφέλιμων αρπακτικών εντόμων για την αντιμετώπιση συγκεκριμένων εχθρών
- εξάπλυση εντομοπαθογόνων νηματωδών ενάντια σε έντομα-εχθρούς
- Μηχανική Ζιζανιοκτονία ή και με παράλληλη κάλυψη με mulch
- ενίσχυση αγροτών για την χρήση γεωργίας ακριβείας δηλαδή αυτοματισμοί για μείωση της ρύπανσης κατά την διάρκεια των ψεκασμών
- ενίσχυση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων για την εφαρμογή μεθόδου σεξουαλικής σύγχυσης λεπιδοπτέρων «Confusio» :

Στρατηγικό Σχέδιο Κοινής Γεωργικής Πολιτικής της Ελλάδας 2023-2027, σελ. 169

- Μείωση κατά 50% των απωλειών των θρεπτικών ουσιών για την προστασία της γονιμότητας του εδάφους και μείωση κατά 20% της χρήσης λιπασμάτων έως το 2030⁴².
- Μείωση κατά 50% της πώλησης αντιμικροβιακών φαρμάκων για τα ζώα εκτροφής και τις υδατοκαλλιέργειες έως το 2030⁴³.
- Αύξηση παραγωγής βιολογικής καλλιέργειας κατά 25% της γεωργικής γης έως το 2030⁴⁴.
- Ανάπτυξη της ψηφιακής καινοτομίας ως το 2025 σε όλες τις αγροτικές περιοχές⁴⁵

Την στρατηγική «Από το Αγρόκτημα στο Πιάτο» συμπληρώνει και πλαισιώνει παράλληλα η στρατηγική για την «βιοποικιλότητα». Στη γη υπάρχουν αμέτρητα οικοσυστήματα καθένα από αυτά έχει το δικό του τρόπο λειτουργίας, τα δικά του χαρακτηριστικά. Αυτή η αλληλεπίδραση είναι καθοριστική για την ζωή στον πλανήτη μας αλλά και για την επιβίωση του ανθρώπου. Η συρρίκνωση της βιοποικιλότητας του πλανήτη σημαίνει εξαφάνιση ειδών και αυτά τα είδη δυστυχώς δεν θα μπορέσουν να αντικατασταθούν από την ίδια την φύση. Σύμφωνα με την Κριστιάνα Πάσκα Πάλμερ, επικεφαλής της σύμβασης για την βιολογική ποικιλότητα⁴⁶, μιλώντας σε συνέντευξη της στην εφημερίδα Guardian τόνισε πως «η απώλεια της βιοποικιλότητας είναι ένας σιωπηλός δολοφόνος.»⁴⁷, ενώ η ετήσια έκθεση του World Economic Forum αποδίδει

⁴² Χρήση λιπασμάτων βραδείας αποδέσμευσης (περικαλυμμένα, οργανικά, ανόργανα), χρήση λιπασμάτων με παρεμποδιστές (νιτροποίησης και ουρέασης), χρήση προϊόντων με βιοδιεγέρτες. Στο ίδιο , σελ.170.

⁴³ Στόχος είναι η «καλή μεταχείριση (ευζωία) των παραγωγικών ζώων» με βάση τα ευρωπαϊκά πρότυπα όσο και τις δεσμεύσεις σε εθνικό επίπεδο στο άρθρο 46 του Ν. 4830/2021 μέσω πρακτικών βελτίωσης των συνθηκών εκτροφής (διατροφή και σταβλισμός) που έχουν άμεση σχέση με την καλή ψυχολογική και σωματική υγεία των ζώων (μείωση ασθενειών και τραυματισμών). Προβλέπεται επέκταση του εμβολιασμού και χρήση παρασιτοκτόνων, καθώς και στοχευμένη φαρμακευτική αγωγή σε περίπτωση ασθένειας. Στο ίδιο, σελ. 171-172 και 1304.

⁴⁴ Την περίοδο 2014-2020 η γεωργική έκταση με βιολογικές καλλιέργειες ήταν 492.627 Ha ποσοστό 9,3% και ο στόχος του εθνικού στρατηγικού σχεδίου για την περίοδο 2023-2027 είναι να ανέλθει στα 845.629 Ha και ποσοστό 16,4%. Στο ίδιο ,σελ. 1304.

⁴⁵ Ευφυής γεωργία : βελτιστοποίηση της διαχείρισης των αγροχημικών, προστασία των φυσικών πόρων και καλύτερος προγραμματισμός του συνόλου των εργασιών. «Ο Έλληνας αγρότης, το περιβαλλοντικό αποτύπωμα και ο ρόλος της ευφυούς γεωργίας», εκδόσεις ΘΕΜΑ, Ιούνιος 2021.

⁴⁶ όργανο που είναι υπεύθυνο για την διατήρηση των συστημάτων ζωής

⁴⁷ «ΟΗΕ: Η απώλεια της βιοποικιλότητας απειλεί την ανθρωπότητα», εφημερίδα ΕΘΝΟΣ, 03.11.18.

<https://www.ethnos.gr/World/article/2539/ohhapoleiathsbiopoiikilothtasapeileithnanthropothta> (τελευταία προβολή 21/12/22)

την απώλεια βιοποικιλότητας ως την κυριότερη απειλή της ανθρωπότητας για τα επόμενα δέκα χρόνια.

Η βιοποικιλότητα αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την οικονομία και τις επιχειρήσεις καθώς το 1/3 του παγκόσμιου ΑΕΠ εξαρτάται από την φύση, ενώ οι τρεις βασικοί οικονομικοί κλάδοι που θα ωφεληθούν από την στρατηγική είναι η γεωργία, ο κλάδος τροφίμων και ποτών και οι κατασκευές. Η Ελλάδα αποτελεί ένα φυσικό πλούτο σε παγκόσμιο και εθνικό επίπεδο, καθώς φιλοξενεί το 25% των ειδών της γλωρίδας και πανίδας που βρίσκονται στην Ευρώπη ενώ το 27% της χερσαίας έκτασης αποτελεί προστατευόμενη περιοχή Natura 2000⁴⁸. Παρόλα αυτά μέχρι το 2020 δεν πραγματοποιήθηκε μεγάλη πρόοδος (ΣΕΒ, 2021).

Η εντατικοποίηση της γεωργίας έχει συμβάλλει στην μείωση της βιοποικιλότητας, καθώς είναι ο τομέας που διαχειρίζεται όσο κανείς άλλος το έδαφος. Στους στόχους της στρατηγικής περιλαμβάνονται εκτός της μετάβασης σε βιώσιμες γεωργικές πρακτικές και :

- Μείωση κατά 50% της χρήσης των χημικών φυτοφαρμάκων και κατά 50% των πλέον επικίνδυνων.
- Η διατήρηση των χαρακτηριστικών του τοπίου⁴⁹.
- Η προστασία των αγροδασικών συστημάτων και καλλιεργειών σε αναβαθμίδες⁵⁰.
- Απαγόρευση της κοπής φυτικών φρακτών και δέντρων όταν τα πτηνά είναι σε περίοδο αναπαραγωγής.
- Ο καθορισμός προστατευόμενων περιοχών για το 30% των εδαφών και των θαλασσών στην Ευρώπη, παράλληλα με την αυστηρή προστασία των δασών.

⁴⁸ Δασικές περιοχές που έχουν χαρακτηριστεί ως Τόποι Κοινοτικής Σημασίας (ΤΚΣ) ή Ειδικές Ζώνες Διατήρησης (ΕΖΔ) (241 περιοχές)

⁴⁹ Στόχος το 10% της χρησιμοποιούμενης γεωργικής γης να έχει χαρακτηριστικά τοπίου υψηλής ποικιλομορφίας

⁵⁰ «Οι αναβαθμίδες “ξερολιθιές” με αργολιθοδομές (χωρίς συνδετικό κονίαμα) αποτελούν χαρακτηριστικά στοιχεία που διαμόρφωσε η γεωργική δραστηριότητα στην πορεία των χρόνων από την κλασική αρχαιότητα έως σήμερα. Τα στοιχεία αυτά είναι απαραίτητα στην προστασία από τη διάβρωση, για την συγκράτηση του εδαφικού νερού και θρεπτικών συστατικών, αποτελούν σημαντικό ενδιαίτημα της άγριας ζωής και παράλληλα αποτελούν αναπόσπαστο συστατικό στοιχείο του αγροτικού τοπίου»
Στρατηγικό Σχέδιο Κοινής Γεωργικής Πολιτικής της Ελλάδας 2023-2027, σελ. 981.

- Η αποκατάσταση των οικοσυστημάτων που έχουν υποστεί υποβάθμιση σε ξηρά και θάλασσα σε όλη την Ευρώπη.⁵¹
- Η χρηματοδότηση της, τουλάχιστον 20 δις. ευρώ ετησίως από εθνικά και ιδιωτικά κεφάλαια και από τα ταμεία της ΕΕ.

1.5 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΠΙΟ ΒΙΩΣΙΜΩΝ ΔΙΑΤΡΟΦΙΚΩΝ ΕΠΙΛΟΓΩΝ

Μέσα στις επόμενες δεκαετίες ο πληθυσμός πάνω στην γη θα φτάσει τους 9 δις ανθρώπους, κοινώς μέχρι το 2050 ο Αγροδιατροφικός τομέας θα πρέπει να σιτίζει 40% περισσότερους ανθρώπους και να αυξήσει την παραγωγή αγαθών τουλάχιστον κατά 70%. Αυτό είναι ένα τεράστιο στοίχημα και μια μεγάλη πρόκληση την στιγμή που υπολογίζεται ότι 12 % του πληθυσμού θα υποσιτίζεται, η αύξηση της καλλιεργήσιμης γης δεν θα ξεπερνάει το 10% και το 68% του πληθυσμού θα επιλέξει την αστικοποίηση. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι ο πρωτογενής τομέας στην Ελλάδα παρά τις πληθωριστικές πιέσεις⁵² και λόγω της πανδημίας και λόγω του πρόσφατου πολέμου παρέμεινε ανθεκτικός στην παραγωγή τροφίμων και αγροτικών προϊόντων, συνεχίζει να καλύπτει τις διατροφικές ανάγκες του πληθυσμού με επάρκεια, αποτελώντας το 3,5% του ΑΕΠ της χώρας⁵³, ενώ το 10% καλύπτει το εργατικό δυναμικό⁵⁴ (Τσόκλη, Η συμβολαιακή γεωργία και το τεστ του.. χάμπουργκερ, 2021).

Σύμφωνα με τον ΟΗΕ για την βιώσιμη ανάπτυξη ο στόχος 12 αφορά στην υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή δηλαδή την δημιουργία περισσότερων και ποιοτικότερων προϊόντων αλλά με μείωση της υπερεκμετάλλευσης της γης από την υποβάθμιση μέχρι την μόλυνση του κύκλου της ζωής. Αυτό σημαίνει ότι οι εμπλεκόμενοι φορείς σε αυτή την διαδικασία είναι πολλοί από τους παραγωγούς και τους επιχειρηματίες μέχρι τους καταναλωτές και τους υπεύθυνους στο λιανικό εμπόριο αλλά και τα μέσα επικοινωνίας και διαφήμισης για την προώθηση των προϊόντων τους. Ο βιώσιμος τρόπος ζωής είναι αλλαγή συνηθειών και προτύπων και χρειάζεται συνεργασία για να βελτιώσουμε τις

⁵¹ Αύξηση της βιολογικής γεωργίας, μείωση της χρήσης των φυτοφαρμάκων, αποκατάσταση 25.000 χλμ. ποταμών σε ελεύθερη ροή και φύτευση 3 δις. δέντρων ως το 2030.

⁵² Αύξηση του κόστους ενέργειας, αύξηση στην τιμή των λιπασμάτων και των ζωοτροφών κ.α.

⁵³ Eurostat,2021, ποσοστό τριπλάσιο από αυτό του μέσου όρου στην ΕΕ-27 που ανέρχεται στο 1,3%

⁵⁴ Πολύ υψηλότερο αναλογικά με τον μέσο όρο στην ΕΕ-27 που φτάνει στο 4% (ΕΕ,2021)

συνθήκες ζωής όλων μας την στιγμή που η υπερκατανάλωση της τροφής είναι επιζήμια τόσο για την υγείας μας όσο και για το περιβάλλον (Ηνωμένα Έθνη, χ.χ.).

Επομένως, με όλα αυτά τα δεδομένα στο τραπέζι και φυσικά με τις προκλήσεις της κλιματικής αλλαγής και των νέων καταναλωτικών προτύπων, η γεωργία θα πρέπει να προσαρμόσει τις ανάγκες της για να καλύψει τις απαιτήσεις των επόμενων δεκαετιών. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να διαχειρίζεται καλύτερα τους υδάτινους πόρους και να διασφαλίζει την ποιότητα του εδάφους, να περιορίσει τις εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου, να στραφεί στην πράσινη ενέργεια, να διατηρεί την βιοποικιλότητα, να περιορίσει τη σπατάλη των τροφίμων και φυσικά να στραφεί στις νέες τεχνολογίες μειώνοντας έτσι το κλιματικό αποτύπωμα.

Παράλληλα με όλες τις αυξημένες διατροφικές ανάγκες που προκύπτουν και θα προκύψουν στο μέλλον έχουν αλλάξει και οι διατροφικές συνήθειες των καταναλωτών. Έχουν κάνει στροφή στη βιολογική γεωργία μέσω της χρήσης της τεχνολογίας και την επιρροή των κοινωνικών δικτύων και είναι πιο ευαισθητοποιημένοι στην επιλογή αυθεντικής τροφής απαλλαγμένης από φυτοφάρμακα, βαρέα μέταλλα και επεξεργασμένα λιπαρά. Έτσι, από γενετικά τροποποιημένα τρόφιμα αμφιλεγόμενης ποιότητας, περάσαμε στα ενισχυμένα διατροφικά είδη και τα συνθετικά τρόφιμα, τα οποία προσφέρουν μεγαλύτερη ωφέλεια για τον ανθρώπινο οργανισμό και σε πολλές περιπτώσεις αναφέρεται ότι μπορούν να αντιμετωπίσουν διάφορες ασθένειες ή παθήσεις.

Η παγκόσμια βιομηχανία τροφίμων έχει προσπαθήσει να καινοτομήσει με την χρήση της Ανάλυσης Δεδομένων (Business Analytics), των Μεγάλων Δεδομένων (Big Data) ή της Τεχνητής Νοημοσύνης (AI), για να εμβαθύνει όλο και περισσότερο στον τομέα της έρευνας τροφίμων και συμπληρωμάτων διατροφής με την όλο και αυξανόμενη επιρροή της νέας ψηφιακής οικονομίας⁵⁵. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της εφαρμογής νέων καινοτομιών στη βιομηχανία τροφίμων είναι οι νεότερες και όλο και αυξανόμενες διατροφικές τάσεις όπως η ολική χορτοφαγία (vegan) , η «παλαιολιθική δίαιτα» (paleo diet) και οι τροφές χωρίς γλουτένη (gluten-free). Στην Ελλάδα 400.000 πολίτες δηλώνουν χορτοφάγοι δηλαδή το 4% του πληθυσμού χωρισμένοι σε κατηγορίες

⁵⁵ Ήδη από το 1990 έχουν περάσει από έγκριση πολλά προϊόντα γενετικής μηχανικής για ποικιλίες που αφορούν σε φυτά, φρούτα, λαχανικά, καρπούς και ζωικά είδη σε 60 χώρες.

vegans⁵⁶, vegeterians⁵⁷ ή ακόμα και ημιχορτοφάγων⁵⁸ που προσπαθούν να ακολουθήσουν μια χορτοφαγική διατροφή. Αυτή η κατηγορία καταναλωτών αποτελεί το 15% του πληθυσμού, περίπου 1,5 εκατ. πολίτες με μεγάλη αγοραστική δύναμη. Επομένως, τα επόμενα χρόνια θα πρέπει να γίνεται σωστός συντονισμός τόσο στην παραγωγή όσο και στον χρόνο διάθεσης αυτών των προϊόντων, ώστε να καλύπτεται η όλο και αυξανόμενη ζήτησή τους.

Όλες αυτές οι προσπάθειες και οι βελτιώσεις στον τομέα της βιομηχανίας τροφίμων τις τελευταίες δεκαετίες έχει προσφέρει στον καταναλωτή την δυνατότητα να έχει πλέον πρόσβαση σε μία πολύ μεγάλη ποικιλία τροφών, πολλές από τις οποίες βασίζονται σε συστατικά και ουσίες φυτικής προέλευσης όπως το φυτικό τυρί, το φυτικό κρέας, τα φυτικά λουκάνικα και τα συνθετικά αυγά. Με αυτό τον τρόπο, μειώνεται η κατανάλωση κρέατος που κρίνεται μη βιώσιμη για τα επόμενα χρόνια. Με σύμμαχο την τεχνολογία εκτός της μεγιστοποίησης της ποιότητας, του ελέγχου και της ασφάλειας στον τομέα της παραγωγής τροφίμων, υπάρχει μεγάλη ποικιλία υγιεινών και βιώσιμων τροφών που επιδρούν θετικά τόσο στις διατροφικές επιλογές των καταναλωτών όσο και στην υγεία τους. Αυτό επιβεβαιώνεται και μέσω της έκθεσης του Milken Institute για το Μέλλον της Υγείας, όπου πλέον ο καταναλωτής έχει πρόσβαση σε αφθονία τροφών και μπορεί να γνωρίζει την ποιότητα και τα συστατικά τους αλλά και την διατροφική τους επίδραση.

Επιβεβαιώνοντας τα παραπάνω, ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '90 αλλά κυρίως την πρώτη δεκαετία του 2000, η εμφάνιση, η υφή και η γεύση των φυτικών προϊόντων άλλαξε και πολλές εταιρίες foodtech προχώρησαν σε πρωτοποριακές μεθόδους παραγωγής νέων προϊόντων όπως το γάλα ρυζιού, βρώμης, καρύδας, σόγια κτλ. Τα ευεργετικά συστατικά για την υγεία, η αποφυγή της δυσανεξίας και η μεγάλη ποικιλία σε τυροκομικά προϊόντα, αποτελούν παράγοντες που οδήγησαν στην αλματώδη αύξηση των πωλήσεων στα 1,76 δις ευρώ το 2018 στην Ευρώπη, κατακτώντας το 43% της παγκόσμιας αγοράς και υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να φτάσει στα 3,2 δις ευρώ ως το 2024. Η Ελλάδα μάλιστα πρωτοπορεί σε διάθεση φυτικών τυριών και τυριών τύπου φέτα, αποσπώντας χρυσά βραβεία γεύσης. Πολλές από τις εταιρίες του foodtech εκμεταλλεύονται τα οφέλη της τεχνολογίας για να δημιουργήσουν προηγμένες

⁵⁶ Δεν κάνουν κατανάλωση ζωικών προϊόντων

⁵⁷ Δεν καταναλώνουν κρέας, ψάρι κτλ

⁵⁸ flexitarians

υπηρεσίες στον τομέα των τροφίμων όπου ελέγχεται η ποιότητα και η ασφάλειά τους για τυχόν ανεπιθύμητες ουσίες, δημιουργώντας καινοτόμα πιστοποιημένα βιολογικά προϊόντα χωρίς χρωστικές και ζάχαρη που αναδεικνύουν τις γεύσεις και τα αρώματα της Ελλάδας (Γιαννάτος, 2021).

Στα πλαίσια της βιωσιμότητας και της ανάγκης προστασίας του πλανήτη μας η Ελλάδα ακόμα και αν υστερεί μέχρι σήμερα στους στόχους της, μπορεί να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα και να αλλάξει διατροφικές συνήθειες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

Η συμβολή της ευρωπαϊκής αγροτικής πολιτικής στην βιώσιμη ανάπτυξη του ελληνικού αγροτικού τομέα υπήρξε καθοριστική για την ανάπτυξη του κλάδου, παρουσιάζοντας ταυτόχρονα αδυναμίες και πλεονεκτήματα. Ο ελληνικός αγροτικός τομέας έχει λάβει τις τελευταίες δεκαετίες μεγάλη στήριξη από τις ενισχύσεις της ΚΓΠ⁵⁹. Ίσως αυτός είναι και ένας από τους βασικούς παράγοντες που παρά την δεκαετή οικονομική κρίση στην Ελλάδα διατηρήθηκε το μέσο αγροτικό εισόδημα χωρίς απώλειες, αυξανόμενο σταδιακά τα τελευταία χρόνια. Παρόλα αυτά οι ενισχύσεις αυτές λειτούργησαν ανασταλτικά ως προς την αύξηση της παραγωγικότητας της αγροτικής εργασίας. Τα χρόνια της κρίσης ήταν μηδενική (2009-2016), ενώ μειώθηκε εξίσου τα χρόνια 2020-2021⁶⁰. Οι λόγοι που οδηγούν σε αυτή την τροχόπεδη αναπτυξιακού χαρακτήρα του αγροδιατροφικού τομέα ονομάζεται «τρίγωνο της στασιμότητας» και περιλαμβάνει το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισης του ανθρώπινου δυναμικού⁶¹, την αποεπένδυση στον αγροτικό τομέα και τέλος την αργή μετάβαση στις νέες τεχνολογίες και στην ψηφιοποίηση της παραγωγικής διαδικασίας σε σύγκριση με πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Σύμφωνα με το

⁵⁹ 40% του αγροτικού ΑΕΠ έναντι 30% για τον μέσο όρο της ΕΕ «Από την ανθεκτικότητα στην αναπτυξιακή δυναμική του ελληνικού αγροδιατροφικού τομέα» «Ευρωπαϊκή Αγροτική Οικονομία και Πολιτική», Μαραβέγιας Ν., Δούκας Ελ. Γ. Εκδ Κριτική 2021

⁶⁰ Μείωση 5,1 % το 2021 σε σχέση με το 2020, με μέσο όρο στην ΕΕ το +0,7% (Eurostat, 2021)

⁶¹ 97% των αγροτών έχει μόνο πρακτική εμπειρία, μόνο το 3% έχει λάβει βασική κατάρτιση και ένα πολύ μικρό ποσοστό έχει λάβει πλήρη γεωργική επαγγελματική εκπαίδευση διετούς διάρκειας

ευρωπαϊκό Σύστημα για τη Γνώση και την Καινοτομία (AKIS) τα βήματα προόδου της Ελλάδας ως προς την καινοτομία στην παραγωγική διαδικασία είναι ελλιπή και το ελληνικό σύστημα κατακερματισμένο (Δούκας & Μαραβέγιας, Ευρωπαϊκή Αγροτική Οικονομία και Πολιτική, 2021).

Ωστόσο, για να μπορέσει ο αγροδιατροφικός τομέας να γίνει διεθνώς ανταγωνιστικός και να αυξήσει την παραγωγικότητα μέσω της μείωσης του κόστους παραγωγής και της βελτίωσης του αγροτικού εισοδήματος, οφείλει να ακολουθήσει τις νέες υποχρεώσεις της ΚΓΠ και να επενδύσει στον εκσυγχρονισμό του αγροτικού τομέα. Στο πλαίσιο, λοιπόν, της στήριξης και της εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Πολιτικής για την Αγροτική Ανάπτυξη έχουν δημιουργηθεί σε όλα τα κράτη μέλη τα Εθνικά Αγροτικά Δίκτυα (ΕΑΔ), μέσω των οποίων γίνεται ανταλλαγή γνώσεων και πληροφοριών. Στην Ελλάδα το ΕΑΔ στηρίζει το ΠΑΑ, το οποίο συγχρηματοδοτείται από το ΕΓΤΑΑ. (ΥΠΑΑΤ, Εθνικό Αγροτικό Δίκτυο, 2022-2023)

Εκτός του Ευρωπαϊκού Δικτύου για την Αγροτική Ανάπτυξη (ENRD), το οποίο περιλαμβάνει στις αρμοδιότητες του τα ΕΑΔ και στοχεύει στην στήριξη των ΠΑΑ, συστάθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το Δίκτυο ΚΓΠ της ΕΕ (EU Cap Network). Έχει σκοπό την υποστήριξη και εφαρμογή όλων των εθνικών στρατηγικών σχεδίων της ΚΓΠ, συμβάλλοντας παράλληλα στην ανταλλαγή πληροφοριών σχετικά με την αγροτική πολιτική στο εσωτερικό της ΕΕ. Στα έργα και τις πρακτικές του δικτύου περιλαμβάνεται και η «Ανάπτυξη Ευρυζωνικού Δικτύου στις αγροτικές ‘Λευκές Περιοχές’ της Ελλάδας». Το έργο της Αγροτικής Ευρυζωνικότητας (Rural Broadband) έχει σκοπό να καλύψει το ψηφιακό χάσμα στις περιοχές αυτές της Ευρώπης, οι οποίες δεν διαθέτουν υποδομές διαδικτύου. Συνήθως πρόκειται για αραιοκατοικημένες, ορεινές, νησιωτικές ή περιφερειακές ζώνες, οι οποίες είναι ελάχιστα αναπτυγμένες εκτός από ψηφιακά και κοινωνικά. Στην Ελλάδα το συγκεκριμένο έργο υλοποιήθηκε στο 45% της επικράτειας⁶² από την ιδιωτική εταιρία Κοινωνία της Πληροφορίας Α.Ε. και τη Γενική Γραμματεία Τηλεπικοινωνιών και Ταχυδρομείων (GSTP) του Ελληνικού Υπουργείου Ψηφιακής Πολιτικής, Τηλεπικοινωνιών και Μέσων Ενημέρωσης. (EU, 2019)

⁶² βόρειες, κεντρικές και νότιες περιοχές της Ελλάδας, συμπεριλαμβανομένων 17 Νομών της Νότιας Ελλάδας.

Παράλληλα, η ΕΕ μέσω του προγράμματος «Ορίζοντας 2020» (Horizon 2020)⁶³, χρηματοδοτεί και στηρίζει δράσεις για την Έρευνα και την Καινοτομία όπως η Ευρωπαϊκή Σύμπραξη Καινοτομίας (ΕΣΚ) για την παραγωγικότητα και τη βιωσιμότητα της γεωργίας, ακολουθώντας την στρατηγική «Ευρώπη 2020»⁶⁴, στοχεύοντας στην έξυπνη και βιώσιμη ανάπτυξη με την χρήση της τεχνολογίας αλλά και την αντιμετώπιση σημαντικών κοινωνικών προκλήσεων⁶⁵. Για παράδειγμα, στο τομέα της βιώσιμης παραγωγής και κατανάλωσης προωθείται η έρευνα για την εναλλακτική χρήση πρωτεϊνών, έτσι ώστε να μειωθεί η κατανάλωση ζωικής παραγωγής (και για λόγους μείωσης των εκπομπών άνθρακα) αντικαθιστώντας τις με φυτικές, μικροβιακές ή ακόμα και πρωτεΐνες που βασίζονται σε θαλάσσιους οργανισμούς και έντομα (Commission, «Από το αγρόκτημα στο πιάτο»: 11 ερωτήσεις και απαντήσεις για τη νέα ευρωπαϊκή στρατηγική, 2020). Στις προσπάθειες που γίνονται, άμεση είναι η συνεργασία ιδιωτικών και δημόσιων φορέων των κρατών μελών, των πανεπιστημίων και των επενδυτών στα ζητήματα τεχνολογίας και καινοτομίας σε συνεργασία με την κοινωνία των πολιτών.

Επιπλέον, στην προσπάθεια υποστήριξης των δράσεων της ΕΣΚ στα πλαίσια του «Ευρώπη 2020», δημιουργήθηκε το 2012 η Ευρωπαϊκή Σύμπραξη Καινοτομίας για τη Γεωργία (EIP-AGRI) (Agriculture and Innovation) στοχεύοντας και αυτή σε θέματα έρευνας και καινοτομίας, συγκεκριμένα στη δικτύωση των Επιχειρησιακών Ομάδων⁶⁶,

⁶³ The EU Research & Innovation Programme

«Η δομή του Ορίζοντα Ευρώπη» [Η Δομή του Ορίζοντα Ευρώπη – Horizon Europe](#) (τελευταία προβολή 16/01/23)

⁶⁴ Θεματολόγιο της ΕΕ για την ανάπτυξη και την απασχόληση μετά τα χρόνια της κρίσης (Ιούνιος 2010) : «Ευρώπη 2020», [Ευρώπη 2020 | European Economic and Social Committee \(europa.eu\)](#)

⁶⁵ [..Ενίσχυση διεθνών πρωτοβουλιών σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, συστήματα τροφίμων, παγκόσμια υγεία, περιβαλλοντικές παρατηρήσεις και σχετικές θεματικές..] : «Επίσημη δημοσίευση Προγραμμάτων Εργασίας 2023-2024 για τις θεματικές ενότητες του Ορίζοντα Ευρώπη», 06-12-2022, [Επίσημη δημοσίευση Προγραμμάτων Εργασίας 2023-2024 για τις θεματικές ενότητες του Ορίζοντα Ευρώπη – Horizon Europe](#)

⁶⁶ «Επιχειρησιακές Ομάδες είναι οι ομάδες ανθρώπων που συνεργάζονται στο πλαίσιο ενός έργου για την επίτευξη πρακτικών λύσεων σε ένα συγκεκριμένο πρόβλημα ή την αξιοποίηση μιας καινοτόμου λύσης και το έργο τους αυτό χρηματοδοτείται από την Αγροτική Αναπτυξιακή Πολιτική της Ε.Ε.», Επιχειρησιακές ομάδες ΕΣΚ, Εθνικό Αγροτικό Δίκτυο, ΥΠΑΑΤ : <https://ead.gr/innovation/operational-groups/#:~:text=%CE%95%CF%80%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82%20%CE%9F%CE%BC%CE%AC%CE%B4%CE%B5%CF%82%20%CE%91%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CE%91%CE%BD%CE%B1%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE%20%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%20%CF%84%CE%B7%CF%82%20%CE%95> (τελευταία προβολή 23/1/23)

των παρόχων γεωργικών συμβουλών και των ερευνητών. Στα πλαίσια αυτού του δικτύου, υλοποιήθηκε το 2021 το έργο που αφορά στην «Ταυτοποίηση της αυθεντικότητας και ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας τοπικών παραδοσιακών προϊόντων του αγροδιατροφικού τομέα» στη διασυνοριακή περιοχή Β. Αιγαίου-Κύπρου. Σκοπός είναι η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων του κλάδου, καθώς και η οργάνωση μηχανισμού και συστήματος χορήγησης «Ταυτοτήτων Αυθεντικότητας» για τα προϊόντα. (Commission, EIP-AGRI, 2021)

Το Μάιο του 2020, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή πρότεινε την δημιουργία του Μηχανισμού Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας (RRF) ως βασικό πυλώνα του σχεδίου ανάκαμψης για την Ευρώπη «Next Generation EU» (NGEU), το οποίο χρηματοδοτεί τα κράτη μέλη, έτσι ώστε να μπορέσουν να απορροφήσουν το κοινωνικοοικονομικό κόστος που επέφερε η κρίση του Covid-19. Φυσικά τα συγκεκριμένα κονδύλια δίνονται με την προϋπόθεση μεταρρυθμίσεων και έργων επενδύσεων σε διάφορους τομείς ανάπτυξης προς ένα βιώσιμο και πράσινο μέλλον σύμφωνα με τις ανάγκες και τις απαιτήσεις των εθνικών στρατηγικών σχεδίων των κρατών μελών. Πιο συγκεκριμένα, η Ελλάδα μέσω του εθνικού της σχεδίου «Ελλάδα 2.0» θα προχωρήσει σε ένα σύνολο μεταρρυθμίσεων και επενδύσεων μέσω του Πυλώνα 1 «Πράσινη Μετάβαση⁶⁷», του Πυλώνα 2 «Ψηφιακός Μετασχηματισμός⁶⁸» και του Πυλώνα 4 «Ιδιωτικές επενδύσεις και Μετασχηματισμός της Οικονομίας⁶⁹». Στον τελευταίο Πυλώνα, μεταξύ άλλων, προβλέπεται στήριξη στον τομέα της Αγροδιατροφής στοχεύοντας στην

⁶⁷ 1.4. Αειφόρος χρήση των πόρων, ανθεκτικότητα στην κλιματική αλλαγή και διατήρηση της βιοποικιλότητας : [..η προώθηση της πράσινης μετάβασης, μέσω της αποτελεσματικής χρήσης των φυσικών πόρων και την προώθηση της κυκλικής οικονομίας, της αποτελεσματικής διαχείρισης των υδάτων και των υγρών αποβλήτων, της προστασίας της βιοποικιλότητας και της προσαρμογής και της αποκατάστασης του φυσικού περιβάλλοντος..] , (Πυλώνες και Άξονες) , [Πυλώνες & Άξονες - Ελλάδα 2.0 \(greece20.gov.gr\)](https://greece20.gov.gr) (τελευταία προβολή 16/01/23)

⁶⁸ 2.1. Συνδεσιμότητα για τους πολίτες, τις επιχειρήσεις, το κράτος : [..η διασφάλιση μετάβασης σε γρήγορες ευρωζωνικές διασυνδέσεις για απομακρυσμένα νησιά μέσω υποθαλάσσιων καλωδίων..] , το ίδιο.

⁶⁹ 4.5. Προώθηση της έρευνας και της καινοτομίας : [..η αύξηση των δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων για την έρευνα και την ανάπτυξη (E&A), η ενίσχυση των δεσμών μεταξύ της επιστήμης και των επιχειρήσεων..] , [..Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί ενισχύοντας την εξωστρέφεια του ελληνικού οικοσυστήματος μέσω του Ευρωπαϊκού προγράμματος HORIZON που προωθεί τη συνεργασία των οικοσυστημάτων E&A με άλλες χώρες..] ,

4.6. Εκσυγχρονισμός και βελτίωση της ανθεκτικότητας κύριων κλάδων οικονομίας της χώρας : [..η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, της παραγωγικότητας και της ανθεκτικότητας των βασικών οικονομικών τομέων, όπως ο τουρισμός, ο πολιτισμός, η αγροδιατροφή, η μεταποίηση..] ,

4.7. Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και προώθηση ιδιωτικών επενδύσεων και εξαγωγών : [..βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας, και οι οποίες θα έχουν θετικό αντίκτυπο τόσο στη μείωση της ανεργίας όσο και της χαμηλής παραγωγικότητας της χώρας..] , το ίδιο.

ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων, στην ανάδειξη των ελληνικών επιχειρήσεων στις διεθνείς αγορές και φυσικά στην ανάπτυξη του κλάδου της επεξεργασίας προϊόντων με βασικό γνώμονα την προστασία του περιβάλλοντος και την μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος (Υπ.Οικονομικών, 2023).

Σε παρόμοιο πλαίσιο έρευνας και καινοτομίας λειτουργεί και το πρόγραμμα InvestEu⁷⁰, το οποίο υποστηρίζει τις βιώσιμες επενδύσεις και την καινοτομία στην Ευρώπη, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση μεταξύ άλλων στον τομέα των βιώσιμων υποδομών. Αυτές στοχεύουν στην ψηφιακή συνδεσιμότητα των αγροτικών περιοχών, στην προμήθεια και επεξεργασία πρώτων υλών, στην διαχείριση αποβλήτων σύμφωνα με τα πρότυπα της κυκλικής οικονομίας και στην προστασία της φύσης και του περιβάλλοντος. Παρόλα αυτά, ο ρόλος της ΕΕ δεν περιορίζεται σαφώς μόνο σε στρατηγικές και προγράμματα, αλλά και σε συγκεκριμένους κανόνες για τα καταναλωτικά προϊόντα που εφαρμόζονται καθολικά σε όλα τα κράτη μέλη. Στόχος είναι εκτός της τήρησης της νομοθεσίας και η σωστή ενημέρωση των καταναλωτών σε σχέση με τα τεχνικά πρότυπα (πιστοποιήσεις). Σε ό,τι αφορά τα βιώσιμα προϊόντα, η ΕΕ προβλέπει εδώ και χρόνια διασφάλιση της ποιότητας και προσπάθεια μείωσης των επιπτώσεων που αυτά αποφέρουν στο περιβάλλον. (ConsumerPro, 2021). Χαρακτηριστικό παράδειγμα η σήμανση για τα πιστοποιημένα βιολογικά προϊόντα με συγκεκριμένο λογότυπο από εξειδικευμένους φορείς για όλη την ΕΕ, διευκολύνοντας τόσο την αγορά τους από τους καταναλωτές όσο και την εμπορία τους από τους αγρότες (Commission, Γεωργία και αγροτική ανάπτυξη, 2023).

2.1 Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

Κάνοντας μια μικρή ιστορική αναδρομή θα διαπιστώσουμε πως ο αγροτικός τομέας στην Ελλάδα έπαιξε και συνεχίζει να παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη της χώρας. Ο πρωτογενής τομέας και οι αγρότες ως παραγωγική τάξη ήταν το βασικό πεδίο οικονομικής δραστηριότητας πριν αλλά και μετά την κατάκτηση του ελληνικού χώρου από την οθωμανική αυτοκρατορία. Μετά το τέλος της ελληνικής επανάστασης του 1821, δημιουργήθηκε και διαμορφώθηκε μια μεγάλη τάξη από ανεξάρτητους καλλιεργητές (είδος οικογενειακής εκμετάλλευσης), οι οποίοι κατείχαν μικρές ή

⁷⁰ Επενδυτική Στήριξη της ΕΕ: https://investeu.europa.eu/index_en (τελευταία προβολή 17/01/23)

μεσαίες εκτάσεις γης και αποτελούσαν με αυτόν τον τρόπο τον αγροτικό πληθυσμό της χώρας. Κατά την διάρκεια του Μεσοπολέμου, κύριος στόχος ήταν η αύξηση της αγροτικής παραγωγής και η προσπάθεια αυτάρκειας των αγροτικών προϊόντων μετά και την οικονομική ύφεση του 1929 αλλά και των πολεμικών αναμετρήσεων που ακολούθησαν μέχρι το 1940. Η ανάγκη για παροχή πρώτων υλών στο στρατό και η αύξηση του πληθυσμού αποτέλεσαν σοβαρές αιτίες αναδιαμόρφωσης της αγροτικής παραγωγής.

Ήδη κατά την διάρκεια του εμφυλίου πολέμου (1940-1949) στην Ελλάδα είχε δημιουργηθεί κλίμα ανασφάλειας στην ύπαιθρο. Μεγάλος αριθμός του αγροτικού πληθυσμού μετακινήθηκε στα αστικά κέντρα με αποτέλεσμα να υπάρξει άμεση αναδιαμόρφωση του γεωργικού γίνεσθαι. Μέσα σε αυτές τις αλλαγές δηλαδή της εκβιομηχάνισης και της μείωσης του αγροτικού πληθυσμού το σύνθημα για την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα ήταν «μεγέθυνση αγροτικού κλήρου-μείωση αγροτικού πληθυσμού».

Εκτός από τα αστικά κέντρα πλήθος αγροτών μετανάστευσε σε χώρες του εξωτερικού τις δεκαετίες 1951-1971 και ένα μικρό ποσοστό κατάφερε να ενσωματωθεί στην εγχώρια βιομηχανία. Αυτή η περίοδος αποτελεί για την Ελλάδα μοχλό ανάπτυξης συσσωρεύοντας πολλά κεφάλαια, τα οποία ωστόσο επενδύει μόνο στην βιομηχανία και ελάχιστα στην ανάπτυξη του αγροτικού τομέα, ο οποίος δεν φαινόταν ότι αποτελούσε την εποχή εκείνη προτεραιότητα⁷¹. Επιπλέον, παρόλο που το ελληνικό κράτος προσπάθησε και πριν αλλά και μετά την ένταξη της χώρας στην ΕΕ να στηρίζει την αγροτική οικονομία μέσω της ΚΓΠ με ειδικές ενισχύσεις και μέτρα προστασίας του εισοδήματος των αγροτών, το αποτέλεσμα δεν μπόρεσε να εξαλείψει πρακτικά τις μεγάλες περιφερειακές ανισότητες. Άλλωστε πλέον η ανάπτυξη του βιομηχανικού και του δημοσίου τομέα συντελείτο ως επί το πλείστον στα μεγάλα αστικά κέντρα σε συνδυασμό με την μεγάλη αύξηση του πληθυσμού.

Σε κάθε περίπτωση όμως, ο αγροτικός τομέας έχει παραμείνει ανθεκτικός και ζωντανός όλα αυτά τα χρόνια που περιλαμβάνουν πολλές και διαφορετικές ιστορικές και οικονομικές διακυμάνσεις όπως φτώχεια, ανασφάλεια, έλλειψη ανθρωπίνου δυναμικού και μέσων αύξησης της παραγωγής σε συνδυασμό με την αστικοποίηση και τα όλο και

⁷¹ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούσε το μέσο μέγεθος εκμετάλλευσης της αγροτικής γης μόλις στα 35-40 στρέμματα, ενώ το μέσο αγροτικό εισόδημα το 1971 αποτελούσε κάτι λιγότερο από το μισό του εθνικού μέσου όρου

πιο φανερά αποτελέσματα της κλιματικής αλλαγής. Συγκεκριμένα, ο αγροτικός τομέας στηρίζει την ελληνική οικονομία τόσο μέσω της βιομηχανίας τροφίμων όσο και μέσω των εξαγωγικών επιδόσεων της χώρας. Μάλιστα, το 2020, πρώτη φορά μετά από είκοσι χρόνια, το εμπορικό ισοζύγιο αγροτικών και μεταποιητικών αγροτικών προϊόντων ήταν στα 207. εκατ. ευρώ, ποσό πλεονασματικό. Σύμφωνα με τα νεότερα δεδομένα σε σχέση με το μέγεθος του αγροτικού τομέα παρατηρείται ότι σύμφωνα με την ΕΛΣΤΑΤ κατά την απογραφή του έτους 2009 ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων για τη συνολική γεωργική έκταση της χώρας έφτανε στα 723.007 στρέμματα. Αντίστοιχα ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων για τη χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση ήταν τα 716.823 στρέμματα εκ των οποίων η καθαρά χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση έφτανε στα 34.779 στρέμματα, από την οποία άγονοι βοσκότοποι ήταν τα 4.610 στρέμματα.

Λίγο αργότερα, το 2016 γίνεται δραστηριοποίηση σε πάνω από 685.000 εκμεταλλεύσεις εκ των οποίων το 77,3% έχει μικρότερο μέγεθος από 50 στρέμματα, το 67,7 % κατέχει σε οικονομικό μέγεθος ποσό μικρότερο των 8.000 ευρώ, η μέση εκμετάλλευση είναι 66 στρέμματα και οι απασχολούμενοι είναι γύρω στο 1.100.000 άτομα. Όπως θα αναφερθεί και παρακάτω οι καλλιεργητές των γεωργικών εκμεταλλεύσεων είναι σε ποσοστό 33,5% πάνω από 64 έτη, το 3,7% απαρτίζεται από νέους ηλικίας 35 χρόνων και το 34,8% καλύπτει το γυναικείο εργατικό δυναμικό.

Το 2020 γίνεται καταγραφή 685.000 εκμεταλλεύσεων (όπως και το 2016) καλύπτοντας ποσοστό 6,7% στο σύνολο του ευρωπαϊκού πλαισίου και η παραγωγή αγροτικών προϊόντων εντοπίζεται σε ποσοστά 1,6% για τα βοοειδή, 3,2 % για τα αμνοερίφια (με κέρδος 375 εκατ. ευρώ), 6,1% για το ελαιόλαδο (με κέρδος 704 εκατ. ευρώ), 9,7% για το γάλα (με κέρδος 1.126 εκατ. ευρώ), 15,1% για τα λαχανικά-κηπευτικά (με κέρδος 1.756 εκατ. ευρώ) και 28,4% για τα φρούτα (με κέρδος 3.290 εκατ. ευρώ), ενώ οι βιομηχανικές καλλιέργειες αγγίζουν τα 1.025 εκατ. ευρώ. Επιπλέον, η αξία των ελληνικών προϊόντων μέσα στα ευρωπαϊκά πλαίσια είναι της τάξης του 2,8% και για τα εγχώρια δεδομένα η αξία φτάνει στα 11 δις ευρώ. Το συγκεκριμένο ποσό είναι κέρδη τόσο από την ζωική παραγωγή με ποσοστό 23,3 % όσο και από την φυτική παραγωγή με ποσοστό 74,1%.

Αναλύοντας πιο συγκεκριμένα τους παραπάνω κλάδους γεωργικών καλλιεργειών, υπάρχουν πέντε ιδιαίτεροι κλάδοι που κατέχουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην ελληνική

γεωργία και αυτοί είναι η παραγωγή σκληρού σιταριού, βαμβακιού, ελιάς, ροδακινιάς και ο κλάδος της αιγοπροβατοτροφίας.

Η Ελλάδα είναι από τις χώρες υψηλά στην λίστα παραγωγής σκληρού σιταριού με 272 κιλά ανά στρέμμα και αυτό γιατί αξιοποιούνται εκτάσεις που δεν θα μπορούσαν να αποδώσουν σε άλλου τύπου καλλιέργειες. Επίσης αποτελεί και εξαγωγική χώρα με το 31% της εγχώριας παραγωγής την περίοδο 2011-2018 να εξάγεται. Μάλιστα πολλές βιομηχανίες ζυμαρικών δραστηριοποιούνται έντονα στον εξαγωγικό τομέα και διαθέτουν υψηλά μερίδια στον εγχώριο κλάδο της τάξης του 75%. Ως επί το πλείστον στην παραγωγή σκληρού σιταριού εργάζονται άνθρωποι μεγαλύτερης ηλικίας γύρω στα 57 έτη και σύμφωνα με τα μέχρι τώρα στοιχεία οι άμεσες ενισχύσεις που δίνονται αποτελούν το 69% του συνολικού γεωργικού εισοδήματος, οπότε και θεωρούνται πολύ σημαντικές για την γενικότερη ανάπτυξη του γεωργικού τομέα.

Το βαμβάκι αποτελεί το νούμερο ένα προϊόν παραγωγής στην Ελλάδα αφού μαζί με την Ισπανία έχουμε το βασικό πλεονέκτημα καλλιέργειάς του για ολόκληρη την ΕΕ⁷². Η καλλιεργούμενη έκταση είναι αρδευόμενη και την περίοδο 2011-2018 έφτασε στα 2.580.926,5 στρέμματα, ενώ η παραγωγή σύσπορου βαμβακιού έφτασε τους 789.287,5 τόνους. Επιπλέον, η παραγωγή εκκοκκισμένου βαμβακιού εξασφαλίζει επάρκεια στην εγχώρια κατανάλωση και αποτελεί και εξαγωγικό προϊόν προς χώρες της Άπω Ανατολής και την Τουρκία. Το οικογενειακό αγροτικό εισόδημα είναι αρκετά υψηλό με τις άμεσες ενισχύσεις να καθορίζουν το 43% του γεωργικού οικογενειακού εισοδήματος, ενώ το υπόλοιπο ποσό από αυτές καλύπτει άμεσες δαπάνες.

Ένας ακόμα σπουδαίος κλάδος στον αγροτικό τομέα είναι αυτός της καλλιέργειας της ελιάς όπου η Ελλάδα μαζί με την Ισπανία, την Πορτογαλία και την Ιταλία αποτελούν το 50% της συνολικής καλλιεργούμενης έκτασης σε ολόκληρο τον κόσμο. Ως προς την ευρωπαϊκή παραγωγή κατά μέσο όρο η Ελλάδα παράγει το 10,7% και το υπόλοιπο 81% παράγεται στην Ισπανία και την Ιταλία, ενώ στην εγχώρια κατανάλωση παρατηρείται επάρκεια στο 100%. Ωστόσο, σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ για την περίοδο 2011-2017 η ποσότητα στην παραγωγή ελαιολάδου δείχνει μείωση, ενώ ίδια εικόνα παρουσιάζουν και τα ελαιотριβεία που από 2000 που ήταν το 2011 κατήλθαν στα 1700 το 2018. Επιπλέον, ενώ το 80% της παραγωγής ελαιολάδου στην Ελλάδα είναι εξαιρετικό παρθένο, μόνο το 27 % της παραγωγής καταλήγει στο στάδιο της

⁷² 80% της καλλιεργούμενης έκτασης της ΕΕ (Ελλάδα)

τυποποίησης και το υπόλοιπο πωλείται χύμα. Από αυτή την χύμα μορφή πραγματοποιείται τόσο η εγχώρια κατανάλωση όσο και οι εξαγωγές του. Στο συγκεκριμένο κλάδο οι ενισχύσεις αντιστοιχούν στο 11% των εσόδων (Ακαθάριστη Πρόσοδος), ωστόσο και χωρίς αυτές σε μία χρονιά καλή χωρίς μειωμένη παραγωγή, η αγροτική εκμετάλλευση θα παρουσιάζει κερδοφορία.

Πρωτιά παραγωγής στην ΕΕ και πολύ σπουδαίο ρόλο στην ελληνική οικονομία κατέχει η καλλιέργεια ροδακινιάς. Η Ελλάδα κατέχει την τρίτη θέση σε ευρωπαϊκό επίπεδο με 435.200 στρέμματα καλλιεργήσιμης γης και την όγδοη θέση σε επίπεδο παγκοσμίως. Στην Ελλάδα την περίοδο 2011-2018 η ετήσια παραγωγή ροδάκινων φτάνει τους 808.454 τόνους, ενώ η παραγωγή επιτραπέζιων ροδάκινων δείχνει πλήρη επάρκεια για την εγχώρια κατανάλωση με την περίοδο 2011-2019 να σημειώνει ποσοστά της τάξης του 133%. Ως προς τις ενισχύσεις που δίνονται αυτές αποτελούν το 6% της Ακαθαρίστου Προσόδου χωρίς ιδιαίτερη επήρεια στα έσοδα και στην κερδοφορία των καλλιεργειών.

Ο πέμπτος κλάδος με σπουδαία παράδοση στην ελληνική αγροτική οικονομία είναι αυτός της αιγοπροβατοτροφίας. Τα πρόβατα και οι αίγες, ο πληθυσμός των οποίων αυξάνεται συνεχώς σε παγκόσμιο επίπεδο, παράγουν ταυτόχρονα γάλα, κρέας και μαλλί και οι ποσότητες αυτές εξαρτώνται τόσο από την φυλή τους, όσο και από τις κλιματικές συνθήκες του εδάφους και το σύστημα που χρησιμοποιείται για να εκτρέφονται. Στην Ευρώπη το παραγόμενο γάλα προέρχεται από τις αγελάδες σε ποσοστό 97,6% και από πρόβατα σε ποσοστό 1,3 %. Αν και το ποσοστό είναι μικρό, γίνεται προσπάθεια αύξησης της παραγωγής του με επιλογή ζώων (προβατινών) με υψηλή γαλακτοπαραγωγή. Η Ελλάδα παράγει το 31,9% του συνολικού πρόβειου γάλακτος στην ΕΕ και ακολουθεί η Ισπανία με 25,8%, ενώ ως προς το αίγιο γάλα η χώρα μας κατακτά το 9,1% της παραγωγής του. Σύμφωνα με τα μέχρι πρόσφατα δεδομένα, η αξιοποίηση των γαιών στη χώρα μας πραγματοποιείται μόνο σε ημιορεινές και ορεινές περιοχές της χώρας εκεί όπου υπάρχουν άφθονα βοσκοτόπια. Μετά την αναγνώριση της φέτας ως ΠΟΠ⁷³ προϊόν το 2002 δόθηκε κίνητρο στην ανάπτυξη της

⁷³ Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης

«Ως «ονομασία προέλευσης» νοείται η ονομασία που ταυτοποιεί ένα προϊόν:

α) το οποίο κατάγεται από συγκεκριμένο τόπο, περιοχή ή, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, χώρα·

β) του οποίου η ποιότητα ή τα χαρακτηριστικά οφείλονται κυρίως ή αποκλειστικά στο ιδιαίτερο

γεωγραφικό περιβάλλον που συμπεριλαμβάνει τους εγγενείς φυσικούς και ανθρώπινους παράγοντες· και

γ) του οποίου όλα τα στάδια της παραγωγής εκτελούνται εντός της οριοθετημένης γεωγραφικής

τυροκομικής δραστηριότητας στη χώρα μας με 687 τυροκομεία το 2017, ενώ παράλληλα η ζήτηση για πρόβειο γάλα, όπως ήδη αναφέρθηκε, προώθησε την κατασκευή σύγχρονων προβατοτροφικών μονάδων σε πεδινές και ημιορεινές περιοχές με σύγχρονο εξοπλισμό και εγκαταστάσεις και επιλογή ζώων με υψηλότερα επίπεδα γαλακτοπαραγωγής. Το ίδιο φαινόμενο παρατηρείται και στην αιγοτροφία με πιο δειλά βήματα ανάπτυξης λόγω της αύξησης της ζήτησης γίδινου γάλακτος. Στα πλαίσια του συγκεκριμένου κλάδου το ποσοστό των ενισχύσεων φτάνει το 10,8% της Ακαθάριστου Προσόδου⁷⁴.

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω, ο αγροτικός τομέας θα συντελέσει πρακτικά στο μεγάλο μέσο για να μπορέσουμε να ακολουθήσουμε πιο βιώσιμες προς το περιβάλλον πρακτικές και να δοθεί κίνητρο ιδιαίτερα στους νέους αγρότες να αξιοποιήσουν τις ιδέες τους, τις οικονομικές ενισχύσεις, την τεχνολογία και την τεχνογνωσία για να βελτιώσουν τις συνθήκες εργασίας αλλά και το παραγόμενο αποτέλεσμα.

2.2 Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΠΡΟΣ ΠΙΟ ΒΙΩΣΙΜΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

Στα πλαίσια της νέας ΚΓΠ (2023-2027) και των προσδοκιών της, εγκρίθηκε στις 22 Νοεμβρίου 2022 από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το εθνικό στρατηγικό σχέδιο της Ελλάδας, το οποίο σηματοδοτεί μια περίοδο σημαντικών μεταρρυθμίσεων και αλλαγών στον πρωτογενή τομέα. Σύμφωνα με δηλώσεις του υπουργού Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων κ. Γ. Γεωργαντά, επιδιώκεται μια προσπάθεια ικανή να μεταβάλλει τα μέχρι στιγμής δεδομένα του αγροτικού τομέα προς ένα πιο βιώσιμο μέλλον, αξιοποιώντας και ενισχύοντας το εργατικό δυναμικό της χώρας, προστατεύοντας τους πολύτιμους φυσικούς πόρους και αναδεικνύοντας την αξία των αγροτικών μας προϊόντων (ΥΠΑΑΤ, Δελτίο Τύπου, 2022)⁷⁵.

Πιο συγκεκριμένα, στο εθνικό στρατηγικό σχέδιο καταγράφονται όλα τα μέτρα πολιτικής αλλά και οι στόχοι, σύμφωνα με τους οποίους θα κινηθούν οι τομείς της αγροτικής παραγωγής, της κτηνοτροφίας και της αλιείας. Αναφορικά με την

περιοχής.» <http://www.minagric.gr/index.php/el/for-farmer-2/2012-02-02-07-52-07> (τελευταία προβολή 05/10/22)

⁷⁴ Βασική και πράσινη ενίσχυση και εξισωτική αποζημίωση

⁷⁵ «Επίσημη έγκριση από την ΕΕ του στρατηγικού σχεδίου της χώρας μας για τη νέα ΚΑΠ 2023-2027» : Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων <http://www.minagric.gr/index.php/el/the-ministry-2/grafeiotypou/deltiatypou/14023-dt211122> (τελευταία προβολή 19/01/23)

παρουσίαση του σχεδίου, καταγράφονται μέσω της ανάλυσης SWOT⁷⁶ τόσο τα πλεονεκτήματα όσο και οι αδυναμίες της γεωργικής παραγωγής παράλληλα με τις μελλοντικές ευκαιρίες και τις απειλές, που προβλέπονται στον τομέα από τη μη συμμόρφωση στους κανόνες, αλλά και στις αρνητικές επιπτώσεις του κλάδου λόγω της κλιματικής αλλαγής.

Εντοπίζοντας τις μελλοντικές ευκαιρίες που θα βοηθήσουν στην μετάβαση σε πιο βιώσιμες αγροτικές πρακτικές, αυτές περιλαμβάνουν αρχικά τους οικονομικούς πόρους της ΚΓΠ για την Ελλάδα, σε συνδυασμό με αυτούς από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας της ΕΕ που θα φτάσουν τα 22 δις. ευρώ. Παράλληλα, η στρατηγική «Από το Αγρόκτημα στο Πιάτο» δίνει την δυνατότητα ανάπτυξης κλάδων⁷⁷ που παρουσιάζουν χαμηλό εισόδημα και μεγάλη εξάρτηση από τις άμεσες ενισχύσεις. Ταυτόχρονα, στοχεύει στην ανάδειξη προϊόντων⁷⁸ με χαμηλό αποτύπωμα άνθρακα ή με ωφέλιμη δράση για την ανθρώπινη υγεία⁷⁹. Επιπλέον, το ελληνικό έδαφος αποτελείται από μεγάλες εκτάσεις άφθονων φυσικών βοσκοτόπων, ικανών να καλύψουν την διατροφή των μηρυκαστικών και να επιτρέψουν την παραγωγή ζωοτροφών, περιορίζοντας σε ένα βαθμό τις εισαγόμενες ζωοτροφές. Συν τοις άλλοις, το θεσμικό πλαίσιο θα δώσει την δυνατότητα στήριξης των γεωργών νεαρής ηλικίας μέσω ενισχύσεων, έτσι ώστε να βοηθήσουν στην ανάπτυξη του αγροτικού κλάδου με γνώσεις και καινοτόμες λύσεις⁸⁰ (ΥΠΑΑΤ, Πρόταση στρατηγικού σχεδίου ΚΑΠ 2023-2027, 2022).

Αξιολογώντας τις προβλεπόμενες δράσεις σύμφωνα με την πρόταση του στρατηγικού σχεδίου με στόχο την μετάβαση σε πιο βιώσιμες αγροτικές πρακτικές, προσδιορίζω και αναλύω παρακάτω τους έντεκα τομείς παρεμβάσεων, οι οποίοι σχετίζονται με τον αγροτικό τομέα.

⁷⁶ Είναι ένα εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού που αναλύει τα πλεονεκτήματα (strengths), τις αδυναμίες (weaknesses), τις ευκαιρίες (opportunities) και τις απειλές (threats) μιας επιχείρησης ή ενός οργανισμού (εσωτερικό και εξωτερικό περιβάλλον): Ανάλυση SWOT | Η στρατηγική ανάλυση της επιχείρησης: Αγροσύμβουλος – ματιά στο μέλλον, Πηγή : <https://agrosimvoulos.gr/analisi-swot-i-stratigiki-analisi-tis-epixirisis/> (τελευταία πρόσβαση 19/01/23)

⁷⁷ δημητριακά, ελαιοκομία, αμπελοκαλλιέργεια

⁷⁸ δημητριακά, ελαιοκομία, αμπελοκαλλιέργεια, εσπεριδοειδή, φρούτα και κηπευτικά

⁷⁹ Προστασία ανοσοποιητικού συστήματος

⁸⁰ «Στήριξη του βιώσιμου εισοδήματος γεωργικής εκμετάλλευσης και της ανθεκτικότητας του γεωργικού τομέα σε ολόκληρη την Ένωση, για την ενίσχυση της μακροπρόθεσμης επισιτιστικής ασφάλειας και της γεωργικής ποικιλότητας, καθώς και για τη διασφάλιση της οικονομικής βιωσιμότητας της γεωργικής παραγωγής στην Ένωση», 2.1. SO1.1 Συνοπτική παρουσίαση της ανάλυσης SWOT, σελ. 71 : Στρατηγικό Σχέδιο ΚΑΠ 17/10/22, ΥΠΑΑΤ

1. Εισοδηματική στήριξη για τη βιωσιμότητα

Η Ελλάδα εφαρμόζει το καθεστώς Βασικής Εισοδηματικής Στήριξης για την Βιωσιμότητα (BISS) προς τους αγρότες τριών Αγρονομικών Περιφερειών (Αρόσιμες Εκτάσεις, Μόνιμες Καλλιέργειες και Βοσκότοποι). Οι συγκεκριμένες περιφέρειες παρουσιάζουν διαφορές ως προς το οικονομικό μέγεθος των εκμεταλλεύσεων, το γεωργικό εισόδημα και την παραγωγικότητα του εδάφους. Η εισοδηματική στήριξη στοχεύει στη σταθερότητα και τη μη μεταβλητότητα του γεωργικού εισοδήματος, καθώς υπάρχει πάντα ρίσκο ως προς τις γεωργικές δραστηριότητες.

2. Προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της αποτελεσματικής διαχείρισης των φυσικών πόρων και τη μείωση της χημικής εξάρτησης

- **Διαχείριση των υδάτων** : προβλέπεται η ενίσχυση επενδύσεων στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις με σκοπό την εξοικονόμηση ή και επαναχρησιμοποίηση ύδατος⁸¹, στη μείωση της πίεσης των υδάτινων πόρων και στη βελτίωση της διαχείρισης των υδάτων. Στόχος είναι η αύξηση της απόδοσης της χρήσης του ύδατος με την εγκατάσταση κατάλληλων αρδευτικών συστημάτων στη γεωργία παράλληλα με την αύξηση της αποθήκευσής του⁸². Σε ό,τι αφορά την προστασία των νερών από την νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης, οι γεωργοί οφείλουν να διατηρούν ζώνη ανασχεσης (buffer strip) σε αγροτεμάχια που είναι κοντά σε υδάτινα σώματα⁸³ και να μην χρησιμοποιούν οργανικά ή ανόργανα λιπάσματα, κοπριά και φυτοπροστατευτικά προϊόντα. Η χρήση των αζωτούχων και των φωσφορικών λιπασμάτων δείχνει ελαφρώς πτωτική τάση.
- **Διαχείριση του εδάφους** : Γνωρίζοντας ότι το 52% των γεωργικών εδαφών της χώρας (1.785.125 ha) αντιμετωπίζουν σοβαρό κίνδυνο διάβρωσης (ΥΠΑΑΤ, Πρόταση Στρατηγικού Σχεδίου της ΚΓΠ (2023-2027), 2022), προβλέπονται συγκεκριμένες πρακτικές της γεωργικής εκμετάλλευσης με βάση κυρίως την κλίση και τις ιδιαιτερότητες του εδάφους. Προβλέπεται η προστασία σε αγροτεμάχια με κλίσεις κάτω του 10% και η δημιουργία ζωνών ανασχεσης της διάβρωσης σε κλίσεις άνω του 12 %. Επιπλέον, απαγορεύεται η εφαρμογή μεθόδου κατάκλισης στην άρδευση ή η καταστροφή των ξερολιθιών, των αναχωμάτων και των φυσικών πρανών στα όρια των αγροτεμαχίων. Σίγουρα οι

⁸¹ υποδομή για ανακύκλωση και ανάκτηση του νερού

⁸² υποδομή εγγείων βελτιώσεων

⁸³ ποτάμι, υδατόρεμα, λίμνη, αρδευτική διάλυρα, αποστραγγιστική τάφρος και κανάλι

πρακτικές αυτές προσαρμόζονται ανάλογα και με τις ισχύουσες τοπικές συνθήκες και με την σωστή χαρτογράφηση της εκάστοτε περιοχής μέσω ειδικής εφαρμογής.

3. Βελτίωση της ανταπόκρισης της γεωργίας σχετικά με τα τρόφιμα και την υγεία. Στόχος η δημιουργία ασφαλών, θρεπτικών και υψηλής ποιότητας τροφίμων, η μείωση της σπατάλης τροφίμων, η καλή διαβίωση των ζώων και η καταπολέμηση της αντοχής στα αντιμικροβιακά

Σύμφωνα με τα μέχρι στιγμής δεδομένα υπάρχει μεγάλη αναγνώριση των σημάτων ΠΟΠ και ΠΓΕ⁸⁴ στους Έλληνες καταναλωτές και μεγάλη εξαγωγική δραστηριότητα στα προϊόντα φυτικής παραγωγής. Το σύστημα ελέγχου των τροφίμων συνεχώς βελτιώνεται με τα φρούτα και τα λαχανικά να είναι σε υψηλά επίπεδα κατανάλωσης κυρίως στις αγροτικές περιοχές. Οι διατροφικές και οι καταναλωτικές συνήθειες των Ελλήνων τείνουν να αλλάζουν αλλά χρειάζεται μεγάλη προσπάθεια ως προς το ζήτημα της σπατάλης τροφίμων. Προβλέπεται σχετικά η εκπόνηση Εθνικού Σχεδίου Δράσης στο νέο ΕΣΔΑ⁸⁵ 2020-2030. Επιπλέον, το Ευρωπαϊκό Σχολικό Πρόγραμμα συνεχίζει την δράση του για διανομή φρούτων, λαχανικών και γάλακτος στα σχολεία. Παράλληλα, η βιολογική γεωργία καταλαμβάνει μεγάλο μέρος των εκτάσεων, ενώ προβλέπεται με την νέα ΚΓΠ και τη στρατηγική «Από το αγρόκτημα στο πιάτο» εκπαίδευση των αγροτών σε θέματα βιολογικής καταπολέμησης των ασθενειών. Ήδη η χρήση των κτηνιατρικών αντι-μικροβιακών δεν είναι πολύ υψηλή. Τέλος, τίθεται πιο έντονα το ζήτημα της ευαισθητοποίησης του πληθυσμού για την προστασία και την καλή διαβίωση των ζώων. Η ευζωία των παραγωγικών ζώων βρίσκεται μέσα στα κύρια στοιχεία της πολιτικής της ΕΕ για την αειφορική ανάπτυξη και προϋποθέτει σαφώς καλύτερη ποιότητα ζωής με στόχο την μείωση της χρήσης των αντιβιοτικών.

- **Βιώσιμες τεχνικές καταπολέμησης των επιβλαβών οργανισμών και νοσημάτων, ορθολογική χρήση φυτοπροστατευτικών προϊόντων και προϊόντων υγείας των ζώων**

Προβλέπεται η μεταφορά τεχνογνωσίας και η προώθηση της καινοτομίας όσον αφορά στην παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών τόσο σε επίπεδο αγροκτήματος όσο και σε επίπεδο μεταποίησης. Αυτές περιλαμβάνουν νέες καλλιεργητικές πρακτικές για την πιο

⁸⁴ Προστατευόμενες γεωγραφικές ενδείξεις για γεωργικά προϊόντα, τρόφιμα και κρασιά

⁸⁵ Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων και την προστασία του περιβάλλοντος όπως τεχνικές κλαδέματος, τεχνικές μέτρησης και μείωσης αποτυπωμάτων άνθρακα, ορθή χρήση φυτοπροστατευτικών και λιπασμάτων, θέματα ασφάλειας τροφίμων και ό,τι συνεπάγεται με την σωστή λειτουργία του κύκλου παραγωγής. Επίσης προβλέπεται παράλληλα η προώθηση δικτυώσεων και διεπαγγελματικών συνεργασιών μεταξύ των αγροτών.

4. Διατήρηση των μόνιμων βοσκοτόπων

Η αναλογία των μόνιμων βοσκοτόπων σε σχέση με την συνολική γεωργική έκταση δεν πρέπει να μειώνεται κάτω του 5%. Η διατήρηση των βοσκοτόπων έχει στόχο την μείωση της έκλυσης ΑτΘ ή διατήρησής τους σε ισορροπία, αφού τα βοσκοτόπια λειτουργούν σαν αποθήκες άνθρακα λόγω της μη εντατικής τους εκμετάλλευσης.

5. Εφαρμογές κυκλικής οικονομίας στη γεωργία (στις μόνιμες καλλιέργειες και στις αρόσιμες)

Η συγκεκριμένη παρέμβαση αφορά στα φυτικά υπολείμματα των αρόσιμων εκτάσεων και στα κλαδέματα επί των μόνιμων εκτάσεων. Στόχος είναι ο μετριασμός της κλιματικής αλλαγής αλλά και η αύξηση της οργανικής ουσίας του εδάφους. Η καύση στο χωράφι πλέον απαγορεύεται και προβλέπεται η συγκέντρωση των υπολειμμάτων από τους δικαιούχους, ο θρυμματισμός των κλαδεμάτων από τα δέντρα, η επεξεργασία τους μέσω της διαδικασίας της κομποστοποίησης και η εφαρμογή του κομπόστ στην επιφάνεια του εδάφους. Η συγκεκριμένη εφαρμογή μειώνει και την ανάγκη χρήσης ζιζανιοκτόνων.

6. Ενίσχυση παραγωγών για την εφαρμογή φιλικών προς το περιβάλλον πρακτικών διαχείρισης με την χρήση της τεχνολογίας (ψηφιακή εφαρμογή)

Στόχος είναι η ενίσχυση των παραγωγών με σκοπό την απόκτηση και χρήση οποιασδήποτε ηλεκτρονικής εφαρμογής αυτοί επιθυμούν για να μπορούν να παρακολουθούν τα περιβαλλοντικά δεδομένα και να αποκτούν πρόσβαση σε πληροφορίες σχετικά με τις γεωργικές τους εκμεταλλεύσεις. Επίσης, μέσω της συνδρομής συμβούλου θα μπορούν να εφαρμόσουν μία ή περισσότερες πρακτικές προς ενίσχυση⁸⁶.

⁸⁶ πχ. ενισχύσεις για τη χρήση εναλλακτικών τρόπων καταπολέμησης εχθρών και ασθενειών, για την εναλλακτική χρήση υπολειμμάτων καλλιεργειών, για τη χρήση εξοπλισμού και αυτοματισμών για τη

7. Χρήση ανθεκτικών και προσαρμοστικών ειδών και ποικιλιών

Υπάρχουν διάφορα είδη και ποικιλίες μικρού βιολογικού κύκλου ή και τοπικά προσαρμοσμένες ποικιλίες ανάλογα με τις επικρατούσες συνθήκες στο μεσογειακό χώρο δηλαδή ζέστη και ξηρασία. Αυτό σημαίνει ότι η ύπαρξη του νερού είναι περιορισμένη, επομένως εκμεταλλεύονται το νερό της βροχής για να αναπτυχθούν. Αυτές οι καλλιέργειες είναι μεταξύ άλλων η Κινόα, το Μαύρο Σινάπι, η Γλυκοπατάτα κ.α. Η παρέμβαση αυτή στοχεύει στην αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, στη μείωση της χρήσης φυτοπροστατευτικών, στην ενίσχυση της βιοποικιλότητας με την ανάδειξη τοπικών ποικιλιών και η μείωση της χρήσης του αρδευτικού νερού.

8. Προώθηση, επικοινωνία και εμπορία δράσεων που αφορούν στην ευαισθητοποίηση των καταναλωτών όσον αφορά στη σημασία της υγιεινής διατροφής και στη διαφοροποίηση και ενοποίηση των αγορών

Σύμφωνα με το άρθρο 14 του κατ' εξουσιοδότηση Κανονισμού (ΕΕ) 2022/126⁸⁷ οι δράσεις της παρέμβασης αφορούν στην αύξηση της ευαισθητοποίησης ως προς την ποιότητα των γεωργικών προϊόντων εντός της Ένωσης, στην κατανάλωσή τους και στα υψηλά πρότυπα που εφαρμόζονται στην γεωργική παραγωγή⁸⁸.

9. Προστασία παραδοσιακού αγροτικού τοπίου

Διατήρηση της παραδοσιακής μορφής ορισμένων καλλιεργειών της ελληνικής υπαίθρου, όπως οι παρακάτω:

- **Προστασία παραδοσιακού Ελαιώνα Άμφισσας**

Αποτελεί τμήμα του Δελφικού τοπίου υψηλής φυσικής αξίας (HNV⁸⁹) με ψηλά και μεγάλης ηλικίας δέντρα, τα οποία εκτός του ότι προσδίδουν αισθητική αξία στο τοπίο, αποτελούν και οικοτόπους για την διαβίωση και ανάπτυξη διαφόρων εντόμων, νυχτερίδων και πουλιών. Επίσης, στην περιοχή λόγω και της μεγάλης επικράτησης ελαιοδένδρων, με σκοπό την αντιμετώπιση του δάκου έχει εφαρμοστεί ολοκληρωμένη

μείωση της ρύπανσης και των κινδύνων κατά τη φυτοπροστασία και για τη βελτίωση της διαχείρισης των θρεπτικών στοιχείων.

⁸⁷ Άρθρο 14 «Προώθηση, επικοινωνία και εμπορία», 07/12/21 : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX:32022R0126> (τελευταία προβολή 21/1/23)

⁸⁸ Σήματα ποιότητας

⁸⁹ High nature value

διαχείριση φυτοπροστατευτικών προϊόντων, συγκεκριμένα δίκτυο δακοπαγίδων σύμφωνα και με την Οδηγία 128/2009/EC⁹⁰.

- **Διατήρηση αμπελοκομικής πρακτικής στον αμπελώνα Ν. Θήρας και Θηρασίας**

Ο αμπελώνας της Σαντορίνης είναι από τους παλαιότερους στην Ελλάδα και ένας από τους ελάχιστους σε ολόκληρη την Ευρώπη όπου τα κλήματά του είναι αυτόριζα⁹¹. (Τσόκλη, 2021) Το ίδιο ισχύει και για το νησί της Θηρασίας. Το ηφαιστειακό έδαφος και οι ιδιαίτερες κλιματολογικές συνθήκες δεν επέτρεψαν στο έντομο της φυλλοξήρας να εγκατασταθεί. Η αμπελοκαλλιέργεια δεν χρειάζεται άρδευση, καθώς συνήθως επικρατεί ανομβρία στην περιοχή, ενώ γίνεται σπανιότερα χρήση εντομοκτόνων. Επιπλέον, παρατηρείται αυτονομία στα θρεπτικά συστατικά, καθώς κατά την διαδικασία παραγωγής αυτά αντλούνται από τα βαθύτερα στρώματα του εδάφους. Είναι σημαντικό να διατηρηθεί και να ενισχυθεί η παραδοσιακή καλλιέργεια και να μην αντικατασταθεί με κάποια άλλη λόγω του χαμηλότερου κόστους παραγωγής.

- **Προστασία και διατήρηση τοπικών αβελτίωτων πληθυσμών- ποικιλιών που κινδυνεύουν από γενετική διάβρωση**

Σύμφωνα με την παρ. 5 του άρθρου 45 του κατ' εξουσιοδότηση Κανονισμού (ΕΕ) 2022/126⁹² προβλέπεται η προώθηση των καλλιεργειών τους μέσω της οικονομικής στήριξης, η οποία αποτελεί βασικό κίνητρο. Στόχος της παρέμβασης είναι η προστασία της βιοποικιλότητας και των αγροτικών οικοσυστημάτων και η στήριξη των μικροκαλλιεργητών και των γεωργών που επιθυμούν να τις καλλιεργήσουν.

- **10. Εφαρμογή πρακτικών της βιολογικής γεωργίας και κτηνοτροφίας με σκοπό την ενθάρρυνση των αγροτών να συμμετάσχουν σε τέτοια συστήματα (φιλικές προς το περιβάλλον γεωργικές πρακτικές)**

⁹⁰ Για την «επίτευξη ορθολογικής χρήσης των γεωργικών φαρμάκων» της 21/10/09, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:309:0071:0086:el:PDF> (τελευταία προβολή 21/1/23)

⁹¹ δηλαδή δεν έχουν εμβολιαστεί σε αμερικάνικα υποκείμενα αμπέλου

⁹² 5. [..Τα κράτη μέλη θεωρούν ότι οι φυτικοί γενετικοί πόροι απειλούνται από γενετική διάβρωση υπό τον όρο ότι παρέχονται επαρκείς αποδείξεις γενετικής διάβρωσης...κατά περίπτωση, σχετικά με τροποποιήσεις των επικρατέστερων γεωργικών πρακτικών στο τοπικό επίπεδο..], Άρθρο 45 «Διατήρηση, βιώσιμη χρήση και ανάπτυξη των γενετικών πόρων στη γεωργία και τη δασοκομία», 07/12/21 : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX:32022R0126> (τελευταία προβολή 21/1/23)

Στη χώρα μας η προώθηση της βιολογικής καλλιέργειας αποτελεί πλεονέκτημα κυρίως λόγω εδαφοκλιματολογικών συνθηκών (αύξηση 6,7% τα έτη 2014-2020 όπως αναφέρεται και στον Πίνακας 2). Η παρέμβαση έχει στόχο να ενθαρρύνει τους αγρότες να ακολουθήσουν τα προβλεπόμενα στον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 2018/848 και να διατηρήσουν τις μεθόδους βιολογικής καλλιέργειας. Τα προϊόντα που δημιουργούνται εκτός από υγιεινά, στοχεύουν στην προστασία του περιβάλλοντος⁹³ και στην καλή διαβίωση των ζώων.

Περιοχή βιολογικής γεωργίας, 2020

Κράτος μέλος	UAA υπό βιολογική γεωργία (ha)	Μερίδιο UAA στη βιολογική γεωργία (%)	Μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης της UAA στη βιολογική γεωργία (% ανά έτος) 2014 έως 2020
Greece	534 629	10.2	6.7

Πίνακας 2 " Περιοχή βιολογικής γεωργίας " (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020)

11. Τα πρότυπα του νέου γεωργού

«Η στήριξη των νέων γεωργών να οδηγεί στη δημιουργία βιώσιμων και ανταγωνιστικών γεωργικών εκμεταλλεύσεων». (ΥΠΑΑΤ, Εθνικό Στρατηγικό Σχέδιο, 2022) Το ανώτατο όριο ηλικίας για τον νέο γεωργό είναι τα σαράντα έτη και το ελάχιστο επίπεδο γνώσεων θα πρέπει να είναι επιπέδου 2⁹⁴. Αυτό βοηθάει τόσο στην δημογραφική ανανέωση⁹⁵ των εργαζομένων στον πρωτογενή τομέα όσο και στην πληθυσμιακή αναζωογόνηση των αγροτικών περιοχών ιδίως των ορεινών και των αραιοκατοικημένων. Σε αυτή την βάση το ποσό του πριμ της πρώτης εγκατάστασης αυξήθηκε στα 40.000 ευρώ και προβλέπεται και υλοποίηση εθνικών μέτρων για την εγκατάστασή τους αλλά και επιστροφή φόρου κατανάλωσης⁹⁶ (ΥΠΑΑΤ, Πρόταση στρατηγικού σχεδίου ΚΑΠ 2023-2027, 2022)

⁹³ πχ. προστασία του εδάφους και των υδάτων μέσω αύξησης της οργανικής ουσίας και μείωσης των ρύπων βελτιώνοντας και το ισοζύγιο των αερίων του θερμοκηπίου

⁹⁴ απολυτήριο γυμνασίου

⁹⁵ Βελτίωση της αναλογίας των αγροτών κάτω των τριάντα πέντε ετών σε σχέση με τους άνω των πενήντα πέντε

⁹⁶ φορολογικά κίνητρα

2.3 Η ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΩΝ ΣΤΟΧΩΝ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

Στα πλαίσια της βιωσιμότητας, η Ελλάδα έχει να διανύσει ακόμα αρκετά μεγάλη απόσταση για να καλύψει τους στόχους που έχουν τεθεί παγκοσμίως. Σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής η μελλοντική αποτελεσματικότητα της ελληνικής αγροτικής πολιτικής θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από την επιτυχημένη εφαρμογή της νέας ΚΓΠ. Μέχρι στιγμής, παρά τις άμεσες ενισχύσεις για την στήριξη του αγροτικού εισοδήματος, αυτό παραμένει ασταθές λόγω αδυναμίας διάρθρωσης της παραγωγής. Παρόλο που το 38% των βοσκοτόπων βρίσκεται σε ικανοποιητική κατάσταση, το ποσοστό των εκτάσεων σε αγρανάπαυση είναι σε χαμηλό βαθμό, επηρεάζοντας την βιοποικιλότητα. Συν τοις άλλοις, η Ελλάδα έχει μία από τις χαμηλότερες ευρυζωνικές καλύψεις επικοινωνιών υψηλής ταχύτητας σε αγροτικές περιοχές στην ΕΕ και την ίδια στιγμή υπάρχει έλλειψη απόδοσης συμβούλων και αγροτικών οργανώσεων και πολλές επιχειρήσεις δεν μπορούν να αναπτύξουν τις καινοτόμες ιδέες τους. Το ποσοστό μάλιστα της χρηματοδότησης της αγροτικής ανάπτυξης ήταν πάνω από τον μέσο όρο της ΕΕ. Επιπλέον, όπως ήδη έχει αναφερθεί, το χαμηλό ποσοστό των νεότερων σε ηλικία αγροτών αποτελεί σημαντική κοινωνική πρόκληση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2020).

Παρόλα αυτά, υπάρχουν και οι περιπτώσεις στην αγροτική πολιτική, όπου γίνεται αξιόλογη προσπάθεια για ανάπτυξη και καινοτομία. Σε παγκόσμιο επίπεδο, διανύουμε την εποχή της 4^{ης} Βιομηχανικής Επανάστασης ή αλλιώς Βιομηχανία 4.0 στην οποία περιλαμβάνεται και η «τέταρτη αγροτική επανάσταση», βασισμένη στις νέες τεχνολογίες και την καινοτομία για την δημιουργία εφαρμογών, προϊόντων και υπηρεσιών. Αυτός ο ψηφιακός μετασχηματισμός στην γεωργία ονομάζεται πλέον «Ψηφιακή Γεωργία». Στα πλαίσια του ψηφιακού μετασχηματισμού, οι εταιρίες «AgriTech» ενισχύουν τις προσπάθειες των αγροτών για ανάπτυξη δίνοντάς τους λύσεις στις προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν. Ο όρος «AgriTech» σημαίνει γεωργικές τεχνολογίες⁹⁷, δηλαδή συνδυασμός της γεωργίας και της εξειδικευμένης τεχνολογίας, έτσι ώστε να μεγιστοποιηθεί η αποτελεσματικότητα της καλλιέργειας και να βελτιωθούν οι αποδόσεις μιας φάρμας ή μιας φυτείας.

⁹⁷ από τις αγγλικές λέξεις «agricultural» και «technology»

Ενδεικτικά θα παρουσιάσω τρεις από τις ελληνικές startups του AgriTech, οι οποίες παρέχουν ολοκληρωμένες λύσεις για την αγροτική καλλιέργεια. Πρόκειται για τις Scio⁹⁸, Terra Robotics⁹⁹ και την Augmenta¹⁰⁰. Η Scio μέσω της πρωτοποριακής πλατφόρμας για την τεχνητή νοημοσύνη, εξειδικεύεται στην ανάλυση και πρόβλεψη του μικροβιακού «φορτίου» στην γαλακτοκομική παραγωγή. Με αυτό τον τρόπο μειώνει ή μηδενίζει τις ποσότητες γάλακτος που κρίνονται ακατάλληλες προς κατανάλωση ή επεξεργασία. Η Terra Robotics με την σειρά της έχει δημιουργήσει ένα ηλεκτροκίνητο ρομπότ για αγροτικές εργασίες. Μέσω αισθητήρων και τεχνητής νοημοσύνης, το ρομπότ μπορεί να καλύπτει επιλεγμένες, καθημερινές εργασίες όπως η αφαίρεση αγριόχορτων και ζιζανίων ή η αναγνώριση διάφορων ασθενειών στο έδαφος ή τα φυτά. Τέλος, η Augmenta εξειδικεύεται στην κατασκευή αυτοματοποιημένων συστημάτων όπως το «Field Analyzer», το οποίο διαθέτει κάμερες που εγκαθίσταται σε τρακτέρ και μηχανήματα και αναλύει σε τελική φάση τις ανάγκες της καλλιέργειας σε νιτρικά λιπάσματα ή και εντομοκτόνα, βελτιώνοντας την παραγωγή (Γιαννάτος, 2021).

Ένα ακόμα παράδειγμα γεωργικής τεχνολογίας αποτελεί «Η φάρμα του μέλλοντος», μια ρομποτική φάρμα στην Ελλάδα όπου χρησιμοποιείται η τεχνολογία, στην συγκεκριμένη περίπτωση το ρομπότ, για να αρμέξει την αγελάδα. Η διαφορά στην χρήση του ρομπότ είναι ότι η αγελάδα δεν αγχώνεται, δελεάζεται από το φαγητό που της προσφέρεται καθ' όλη την διάρκεια του αρμέγματος, μπορεί να πηγαίνει όποτε το θελήσει και δεν ταλαιπωρείται. Η διαδικασία γίνεται με πιο ήρεμες κινήσεις, ενώ παρακολουθείται με την βοήθεια 3D καμερών. Συλλέγονται τα δεδομένα, τα οποία καταγράφουν την ποσότητα της γαλακτοπαραγωγής, καθώς και τυχόν λάθη ή προβλήματα. Επίσης οι αγελάδες διαθέτουν ένα συγκεκριμένο ειδικό κωδικό barcode, ο οποίος καταγράφει την κινητικότητά τους και ζυγίζει το βάρος τους. Ο αγρότης λαμβάνει αναφορές για την υγεία του ζώου αλλά και πώς μπορεί να δώσει λύση στα προβλήματα που όπως ανέφερα, μπορεί να προκύψουν χωρίς να βρίσκεται επί τόπου στην φάρμα. Αυτή η επένδυση στην ρομποτική τεχνολογία έχει ξεκινήσει εδώ και περίπου μια δεκαετία, αποδίδοντας στην πράξη καλύτερης ποιότητας προϊόν, στην

⁹⁸ « Ισχυροποίηση της επιστήμης- Από τα δεδομένα στον αντίκτυπο» , <https://scio.systems/> (τελευταία προβολή 23/1/23)

⁹⁹ «Η Terra Robotics διαμορφώνει το μέλλον της γεωργίας χρησιμοποιώντας την τεχνητή νοημοσύνη», <https://terrrobotics.io/> (τελευταία προβολή 23/1/23)

¹⁰⁰ «Ανοίγοντας το δρόμο για κερδοφόρα βιωσιμότητα», <https://www.augmenta.ag/> (τελευταία προβολή 23/1/23)

συγκεκριμένη περίπτωση γάλα απαλλαγμένο από στρεσογόνες ουσίες και καλύτερη ποιότητα ζωής της αγελάδας (Κωτσόπουλος, 2022).

Όλες οι παραπάνω διαδικασίες ελέγχονται με συστήματα και εφαρμογές του «Διαδικτύου των Πραγμάτων» (Internet of Things - IoT), όπως η χρήση αισθητήρων, υπό την εφαρμογή της τεχνητής νοημοσύνης (AI) και της μηχανικής μάθησης (Machine Learning). Στην Ελλάδα αποκαλείται και «ευφυής γεωργία». Πρόκειται για μια πιο ολοκληρωμένη προσπάθεια διαχείρισης της αγροτικής παραγωγής, αξιοποιώντας τις σύγχρονες τεχνολογίες. Πρωτοπόρος σε αυτό το εγχείρημα είναι το σύστημα ευφυούς γεωργίας *gaiasence* της NEUROPUBLIC, παρέχοντας συμβουλές σε γεωργικούς συμβούλους και αγρότες. Με αυτό τον τρόπο συμβάλλει στην ορθολογική διαχείριση των εισροών, έτσι ώστε να καλύπτονται οι ανάγκες μιας καλλιέργειας στο βαθμό που χρειάζεται. Το *gaiasence*¹⁰¹ στοχεύει στην μείωση του περιβαλλοντικού αποτυπώματος της παραγωγής με τρεις τρόπους. Πρώτον με την βελτιστοποίηση της διαχείρισης των αγροχημικών¹⁰², μέσω της προστασίας των φυσικών πόρων¹⁰³ και με τον καλύτερο προγραμματισμό του συνόλου των εργασιών¹⁰⁴. (Το Θέμα, 2021)

Παράλληλα, στον τομέα της αγροδιατροφής έχουν δημιουργηθεί ο συνεργατικός σχηματισμός (cluster) καινοτομίας InoFA (Internet of Food Alliance) αλλά και το Μεσογειακό Κέντρο Ικανοτήτων Αγροδιατροφής (MACC), τα οποία λειτουργούν ως «κοινότητες πράξης» ή «διαμεσολαβητές καινοτομίας». Σε αυτή την προσπάθεια ενώνονται επιχειρήσεις, οι βιομηχανίες, η κοινωνία των πολιτών, δημόσιοι φορείς κ.α., οι οποίοι εμπλέκονται με τον αγροδιατροφικό τομέα και στοχεύουν στην βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, στην ανταλλαγή εμπειριών και φυσικά στην οικονομική απόδοση των δράσεων τους. Την ίδια στιγμή, επενδύοντας στο μέλλον της αγροδιατροφής και των νέων ανθρώπων, ο μη κερδοσκοπικός οργανισμός «Νέα Γεωργία- Νέα Γενιά», δημιουργεί ευκαιρίες απασχόλησης και επιχειρηματικότητας για τους νέους στην Ελλάδα. Στρατηγικός σύμβουλος σε αυτή την προσπάθεια είναι το Πανεπιστήμιο

¹⁰¹ στις αρχές του 2021 διέθετε περίπου 320 αγροτεμάχια αναφοράς σε περισσότερες από 25 καλλιέργειες

¹⁰² σωστή και έγκαιρη ενημέρωση ως προς τους ψεκασμούς και τις λιπάνσεις, μόνο όταν κρίνεται απαραίτητο

¹⁰³ μείωση των περιττών αρδεύσεων και των εφαρμογών αγροχημικών. Ο παραγωγός προλαμβάνει τυχόν ασθένειες και διατηρεί όλα τα θρεπτικά συστατικά στο χώμα για την ανάπτυξη της παραγωγής του, φροντίζοντας και την ποιότητα του εδάφους

¹⁰⁴ προγραμματισμός σε σχέση με το πότισμα, το ψέκασμα και την λίπανση της καλλιέργειας με βάση και τις καιρικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή

Rutgers¹⁰⁵, μέσω της μακρόχρονης εμπειρίας του στον αγροδιατροφικό τομέα και προωθεί την υλοποίηση των δράσεων σε στρατηγικό και επιχειρησιακό επίπεδο. (Παπαδόπουλος, 2022)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω κεφάλαια, συμπεραίνεται ότι, ενώ ο ελληνικός αγροτικός τομέας παραμένει ανθεκτικός και κερδοφόρος σε ορισμένες καλλιέργειες χάριν της στήριξης της αγροτικής πολιτικής, το αγροτικό εισόδημα παραμένει ακόμα και σήμερα εξαρτημένο από τις ενισχύσεις. Αυτή η αδυναμία οργάνωσης της παραγωγής σε συνδυασμό με την έλλειψη ικανού ανθρώπινου δυναμικού, οδηγεί σε κατακερματισμό των καλλιεργειών και αδυναμία ουσιαστικής ανάπτυξης. Παρόλα αυτά, οι καινοτόμες ιδέες πολλών εταιριών για τον εκσυγχρονισμό της παραγωγής και την διάθεση καλύτερης ποιότητας τροφής, διευκολύνει την επίτευξη των στόχων για βιώσιμη ανάπτυξη μέσω της στρατηγικής «Από το Αγρόκτημα στο πιάτο» και της «Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας». Η αξιοποίηση της τεχνολογίας θα βοηθήσει στην προστασία των φυσικών πόρων και στη διατήρηση της βιοποικιλότητας, με σκοπό την μείωση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής.

¹⁰⁵ του κρατικού πανεπιστήμιου της Πολιτείας του New Jersey

Βιβλιογραφία

- Commission, E. (2019). *Πόλη Δεδομένων Αγροδιατροφής*. Ανάκτηση από Δείκτης πλαισίου 45: Εκπομπές από τη γεωργία: <https://agridata.ec.europa.eu/extensions/IndicatorsEnvironmental/EmissionsFromAgriculture.html> (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Commission, E. (2020, Μάιος). «Από το αγρόκτημα στο πιάτο»: 11 ερωτήσεις και απαντήσεις για τη νέα ευρωπαϊκή στρατηγική. Βέλγιο. (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Commission, E. (2021). *EIP-AGRI*. Ανάκτηση από Ταυτοποίηση αυθεντικότητας και ενίσχυση ανταγωνιστικότητας τοπικών παραδοσιακών προϊόντων του αγροδιατροφικού τομέα: <https://ec.europa.eu/eip/agriculture/en/find-connect/projects/%CF%84%CE%B1%CF%85%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%AF%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%B1%CF%85%CE%B8%CE%B5%CE%BD%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1%CF%82-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B5%CE%BD%CE%AF%CF%> (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Commission, E. (2023). *Γεωργία και αγροτική ανάπτυξη*. Ανάκτηση από https://agriculture.ec.europa.eu/farming/organic-farming/organics-glance_en (τελευταία προβολή 31/01/23)
- ConsumerPro. (2021). *Βιωσιμότητα*. European Commission.
- EU. (2019). *ENRD*. Ανάκτηση από Ανάπτυξη Ευρυζωνικού Δικτύου στις Αγροτικές 'Λευκές Περιοχές' της Ελλάδας: https://enrd.ec.europa.eu/projects-practice/broadband-network-development-rural-white-areas-greece_en (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Green, T. Θ.-G. (2021, Ιούνιος). *Ο έλληνας αγρότης, το περιβαλλοντικό αποτύπωμα και ο ρόλος της ευφούς γεωργίας*. Ανάκτηση από Το Θέμα: <https://longform.protothema.gr/premium/o-ellinas-agrotis-to-perivallontiko-apotyroma-kai-o-rolis-tis-eyfuous-georgias/> (τελευταία προβολή 31/01/23)
- IN, Σ. (2021, Νοέμβριος). *in*. Ανάκτηση από Cop26 – Ηχηρή σιωπή για τη συμβολή του αγροτικού τομέα στην κλιματική αλλαγή: <https://www.in.gr/2021/11/09/b-science/perivallon-b-science/cop26-ixiri-siopi-gia-ti-symvoli-tou-agrotikou-tomea-stin-klimatiki-allagi/> (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Lifo Podcasts. (2021, Νοέμβριος). Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Σύμφωνια είναι μια μοναδική ευκαιρία για την Ελλάδα.
- Ocean, T. (2021, Δεκέμβριος). Κοινή Αγροτική Πολιτική : Οριστική έγκριση από το Κοινοβούλιο- Τι αλλάζει. Ελλάδα.
- Ogilvy Podcasts. (2022, Μάρτιος). Βιωσιμότητα και θετική αλλαγή : το brief της δεκαετίας.

- Ανδρέας, Π. (2022). Διαχείριση του αρδευτικού νερού, ορθές πρακτικές και μεταρρυθμίσεις. *Επί Γής*, σελ 28-29.
- Γεωργιάδης, Π. (2012). *Protagon*. Ανάκτηση από Κοινή Αγροτική Πολιτική : η ιστορία: <https://www.protagon.gr/epikairota/ellada/koini-agrotiki-politiki-istoria-1409200000>
- Γιαγκίνης, Ι. (2020, Μάιος). «Από το αγρόκτημα στο πιάτο»: 11 ερωτήσεις και απαντήσεις για τη νέα ευρωπαϊκή στρατηγική. Βέλγιο.
- Γιαννάτος, Σ. (2021). Η νέα τεχνολογική επανάσταση από το χωράφι στο... ράφι - Tech Agrofood. *Startupper Mag*, σσ. 66-67.
- Δούκας, Γ. Ε. (2022). Από την ανθεκτικότητα στην αναπτυξιακή δυναμική του ελληνικού αγροδιατροφικού τομέα. *Επί γης*, 26-27.
- Δούκας, Γ. Ε., & Μαραβέγιας, Ν. (2021). *Ευρωπαϊκή Αγροτική Οικονομία και Πολιτική*. Αθήνα: Κριτική.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2019, Δεκέμβριος). *Δίκαιο της ΕΕ*. Ανάκτηση από Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/El/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640> (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2019, Δεκέμβριος). *Το δίκαιο της ΕΕ*. Ανάκτηση από Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/El/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640> (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2020). *Δείκτης πλαισίου*. Ανάκτηση από Δείκτης πλαισίου 19: περιοχή υπό βιολογική καλλιέργεια: <https://agridata.ec.europa.eu/extensions/IndicatorsSectorial/AreaUnderOrganicFarming.html> (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2020, Νοέμβριος). *Δελτίο Τύπου*. Ανάκτηση από Οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου στην ΕΕ έπεσαν το 2019 στο χαμηλότερο επίπεδο των τριών τελευταίων δεκαετιών: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/el/IP_20_2182 (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2020, Δεκέμβριος). *έγγραφο εργασίας των υπηρεσιών της Επιτροπής*. Ανάκτηση από Συστάσεις της Επιτροπής για το στρατηγικό σχέδιο ΚΓΠ της Ελλάδας: http://www.agrotikianaptixi.gr/sites/default/files/systaseis_tis_epitropis_gia_to_stratigiko_shedio_kgp_alladas.pdf (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2022). *Γεωργία και αγροτική ανάπτυξη*. Ανάκτηση από Βασικοί στόχοι πολιτικής για την νέα ΚΓΠ: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27/key-policy-objectives-new-cap_el (τελευταία προβολή 31/01/23)

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2022). *Γεωργία και αγροτική ανάπτυξη*. Ανάκτηση από Μια περιβαλλοντικά βιώσιμη ΚΓΠ: https://agriculture.ec.europa.eu/sustainability/environmental-sustainability/cap-and-environment_en (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2022). *Κοινή Γεωργική Πολιτική*. Ανάκτηση από Η νέα κοινή γεωργική πολιτική: 2023-27: https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27_el (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (2022, Ιούνιος). *Επικαιρότητα*. Ανάκτηση από Πράσινη Συμφωνία: το κλειδί για μια κλιματικά ουδέτερη και βιώσιμη ΕΕ: <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/society/20200618STO81513/prasini-sumfonia-to-kleidi-gia-mia-klimatika-oudeteri-kai-viosimi-ee> (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. (2021). *Δελτίο τύπου*. Ανάκτηση από Το Συμβούλιο ενέκρινε μια γεωργική πολιτική πιο δίκαια, πιο πράσινη και βασισμένη περισσότερο στις επιδόσεις για την περίοδο 2023-2027: <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2021/12/02/council-adopts-fairer-greener-and-more-performance-based-farming-policy-for-2023-2027/> (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Κωτσόπουλος, Τ. (2022). *ertflix*. Ανάκτηση από Αγroweek Η φάρμα του μέλλοντος: <https://www.ertflix.gr/vod/vod.188922-agroweek-3>
- Λαζαρίδου, Έ. (2022). Επένδυση στο μέλλον της αγροδιατροφής και των νέων. *Επί Γής*, σελ.35.
- Μεγάλος, Χ. (2022). 200 χρόνια ιστορίας. Προκλήσεις και προοπτικές. *Επί Γής*, σσ. σελ 6-7.
- Μόσχος, Κ. (2022). Το παραγωγικό οικοσύστημα του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα μέχρι το 2050. *Επί Γής*, σελ.34.
- Μυλωνά, Δ., & Κουτράκης, Μ. (2022). Αλιευτική πολιτιστική κληρονομιά στο βορειοανατολικό Αιγαίο. *Επί Γής*, 44-45.
- ΟΗΕ. (2015). *Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗΕ*. Ανάκτηση από Ηνωμένα Έθνη: <https://unric.org/el/%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%BF%CF%83-12-%CF%85%CF%80%CE%B5%CF%85%CE%B8%CF%85%CE%BD%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%BB%CF%89%CF%83%CE%B7-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%80%CE%B1%CF%81%CE%B1/> (τελευταία προβολή 31/01/23)
- ΟΗΕ. (2018). *Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων*. Ανάκτηση από Το μέλλον των τροφίμων και της γεωργίας: Παγκόσμιες τάσεις και προκλήσεις:

- <https://www.amna.gr/home/article/286879/To-mellon-ton-trofimon-kai-tis-georgias-Pagkosmies-taseis-kai-prokliseis> (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Π.Γιούλτση. (2022, Οκτώβριος). *Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων*. Ανάκτηση από Λίπασμα με οινολάσπη αντί για χημικά λιπάσματα, με οφέλη για την κλιματική αλλαγή: <https://www.amna.gr/macedonia/article/682802/Lipasma-me-oinolaspi-anti-gia-chimika-lipasmata--me-ofeli-gia-tin-klimatiki-allagi> (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Παπαδόπουλος, Φ. (2022). Σύγχρονες μέθοδοι εκπαίδευσης και κατάρτισης των νέων αγροτών. *Επί γης*, 31.
- ΣΕΒ. (2021, Ιανουάριος). Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία : Στόχοι και προκλήσεις για βιώσιμη ανάπτυξη.
- Τζακώστα, Α. (2010). *Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης*. Ανάκτηση από Η νέα Κοινή Αγροτική Πολιτική στην Ελλάδα Εφαρμογή και Επιπτώσεις: https://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/20/2/1475.pdf (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Το Θέμα. (2021, Ιούνιος). *Ο έλληνας αγρότης, το περιβαλλοντικό αποτύπωμα και ο ρόλος της ευφούς γεωργίας*. Ανάκτηση από Green Greece: <https://longform.protothema.gr/premium/o-ellinas-agrotis-to-perivallontiko-apotyroma-kai-o-rolos-tis-eyfyoys-georgias/> (τελευταία προβολή 31/01/23)
- Τσιμπούκας, Κ., & Νέλλας, Ε. (2022). Ελληνική Γεωργία και Κοινή Αγροτική Πολιτική. *Επί Γής*, σελ.12-13.
- Τσόκλη, Μ. (2021, Μάρτιος). Η συμβολαιακή γεωργία και το τέστ του χάμπουργκερ.
- Υπ.Οικονομικών. (2023). *Ελλάδα 2.0*. Ανάκτηση από Πυλώνες & Άξονες: <https://greece20.gov.gr/pylwnes-aksones/> (τελευταία προβολή 31/01/23)
- ΥΠΑΑΤ. (2022, Νοέμβριος). *Δελτίο Τύπου*. Ανάκτηση από Ελληνική Δημοκρατία ΥΠΑΑΤ: <http://www.minagric.gr/index.php/el/the-ministry-2/grafeiotypou/deltiatypou/14023-dt211122> (τελευταία προβολή 31/01/23)
- ΥΠΑΑΤ. (2022, Οκτώβριος). *Πρόταση στρατηγικού σχεδίου ΚΑΠ 2023-2027*. Ανάκτηση από Έκθεση για το στρατηγικό σχέδιο της ΚΓΠ για το 2021: http://www.agrotikianaptixi.gr/sites/default/files/protasi_stratigikoy_shedio_kar_17.10.22.pdf (τελευταία προβολή 31/01/23)
- ΥΠΑΑΤ. (2022-2023). *Εθνικό Αγροτικό Δίκτυο*. Ανάκτηση από Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης της Ελλάδας: <https://ead.gr/> (τελευταία προβολή 31/01/23)
- ΥΠΑΑΤ. (χ.χ.). *ΠΑΑ 2014-2020*. Ανάκτηση από Δράση 11.1.1 - Ενίσχυση για τη μετατροπή σε βιολογικές πρακτικές και μεθόδους παραγωγής στη γεωργία: <http://www.agrotikianaptixi.gr/el/content/drasi-1111-enishysi-gia-ti-metatropise-viologikes-praktikes-kai-methodoys-paragogis-sti> (τελευταία προβολή 31/01/23)

Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. (2022). Ανάκτηση από Η Κοινή Αγροτική Πολιτική, 1957 – 2020: σημασία, εξέλιξη και προοπτικές: https://eclass.hua.gr/modules/document/file.php/GEO173/2022_%CE%94%CE%B9%CE%B1%CC%81%CE%BB%CE%B5%CE%BE%CE%B7_03_%CE%9A%CE%91%CE%A0%20%26%20%CE%91%CE%B3%CF%81%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CC%81%20%CE%91%CE%BD%CE%B1%CC%81%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7.pdf (τελευταία προβολή 31/01/23)

Χαρουτουιάν, Σ. Α. (2022). Προκλήσεις και προοπτικές ανάπτυξης του πρωτογενούς τομέα της Ελλάδας. *Επί Γής*, σελ.16-17.

Τσόκλη, Μ. (2021). *Η συμβολαιακή γεωργία και το τεστ του..χάμπουργκερ*. Spotify.

European Commission. (2001, Μάιος). Αειφόρος ανάπτυξη της Ευρώπης για έναν καλύτερο κόσμο: Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αειφόρο ανάπτυξη. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:52001DC0264> (τελευταία προβολή 31/01/23)

European Parliament. (χ.χ). Επικαιρότητα - Αρχεία - Σημαντικά γεγονότα - Στρατηγική της Λισσαβώνας. <https://www.europarl.europa.eu/highlights/el/1001.html> (τελευταία προβολή 31/01/23)

United Nations Environment Programme. “Emissions Gap Report 2022.” *UNEP - UN Environment Programme*, 21 Οκτ. 2022, www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2022 (τελευταία προβολή 31/01/23)

Επίσημη Εφημερίδα της ΕΕ. (2006). ΔΙΟΡΓΑΝΙΚΗ ΣΥΜΦΩΝΙΑ μεταξύ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, του Συμβουλίου και της Επιτροπής για δημοσιονομική πειθαρχία και χρηστή δημοσιονομική διαχείριση. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006Q0614\(01\)&from=LV](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006Q0614(01)&from=LV) (τελευταία προβολή 31/01/23)

Ευρωπαϊκή Ένωση. (2005). Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 του Συμβουλίου, της 20ής Σεπτεμβρίου 2005, για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX%3A32005R1698> (τελευταία προβολή 31/01/23)

Ευρωπαϊκή Ένωση. (2007). Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1234/2007 του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2007 , για τη θέσπιση κοινής οργάνωσης των γεωργικών αγορών και ειδικών διατάξεων για ορισμένα γεωργικά προϊόντα (Ενιαίος κανονισμός ΚΟΑ). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/?uri=CELEX%3A32007R1234> (τελευταία προβολή 31/01/23)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2016, Νοέμβριος). Επόμενα βήματα για ένα βιώσιμο ευρωπαϊκό μέλλον Ευρωπαϊκή δράση για την αειφορία. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52016DC0739> (τελευταία προβολή 31/01/23)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2019, Ιανουάριος). Μια βιώσιμη Ευρώπη έως το 2030. https://commission.europa.eu/publications/sustainable-europe-2030_el

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2022). Η νέα Κοινή Γεωργική Πολιτική : 2023-27 https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/cap-overview/new-cap-2023-27_el (τελευταία προβολή 31/01/23)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (χ.χ.). Η ΚΟΙΝΗ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΕΤΑ ΤΟ 2020: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΟΦΕΛΗ ΚΑΙ ΑΠΛΟΥΣΤΕΥΣΗ. In *Η Κοινή Γεωργική Πολιτική μετά το 2020: περιβαλλοντικά οφέλη και απλούστευση*. https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2021-01/cap-post-2020-environ-benefits-simplification_el_0.pdf (τελευταία προβολή 31/01/23)

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. “Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία.” 2019, eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52019DC0640 (τελευταία προβολή 31/01/23)

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (χ.χ.). Τα μέσα της ΚΓΠ και οι μεταρρυθμίσεις τους | Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση | Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/107/the-common-agricultural-policy-instruments-and-reforms> (τελευταία προβολή 31/01/23)

Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος. (2019, Δεκέμβριος). Κλιματική αλλαγή και γεωργία — Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος <https://www.eea.europa.eu/el/pressroom/grafikes-plirofories/klimatiki-allagi-kai-georgia/view> (τελευταία προβολή 31/01/23)

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. (2021, Δεκέμβριος). Το Συμβούλιο ενέκρινε μια γεωργική πολιτική πιο δίκαια, πιο πράσινη και βασισμένη περισσότερο στις επιδόσεις για την περίοδο 2023-2027. <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2021/12/02/council-adopts-fairer-greener-and-more-performance-based-farming-policy-for-2023-2027/> (τελευταία προβολή 31/01/23)

Ιστορία - Νέα Γεωργία Νέα Γενιά. (χ.χ.). <https://www.generationag.org/sxetika-memas/istoria> (τελευταία προβολή 31/01/23)

ΟΗΕ. (2015). ΣΤΟΧΟΣ 12 - ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗ. Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗΕ: <https://unric.org/el/%cf%83%cf%84%ce%bf%cf%87%ce%bf%cf%83-12-%cf%85%cf%80%ce%b5%cf%85%ce%b8%cf%85%ce%bd%ce%b7-%ce%ba%ce%b1%cf%84%ce%b1%ce%bd%ce%b1%ce%bb%cf%89%cf%83%ce%b7-%ce%ba%ce%b1%ce%b9-%cf%80%ce%b1%cf%81%ce%b1/> (τελευταία προβολή 31/01/23)

Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗΕ. (2015). Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης. <https://unric.org/el/17-%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%BF%CE%B9-%CE%B2%CE%B9%CF%89%CF%83%CE%B9%CE%BC%CE%B7%CF%83-%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B7%CF%83/> (τελευταία προβολή 31/01/23)

Συμβούλιο της ΕΕ. “Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 74/2009 του συμβουλίου της 19ης Ιανουαρίου 2009 για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1698/2005 για τη

στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ).” ,2009, www.mou.gr/el/Pages/eLibraryFS.aspx?item=1977 (τελευταία προβολή 31/01/23)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Εικόνα 1 " Το μέλλον των τροφίμων και της γεωργίας" (ΟΗΕ, Αθηναϊκό-Μακεδονικό Πρακτορείο Ειδήσεων, 2018)	17
Εικόνα 2 "Οι δέκα στόχοι πολιτικής της νέας ΚΓΠ 2023-2027" (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022).....	27
Εικόνα 3 "Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία-Χάρτης Πορείας"	29
Πίνακας 1 "Εκπομπές GHG από τη γεωργία" (Commission, Πύλη Δεδομένων Αγροδιατροφής, 2019).....	14
Πίνακας 2 " Περιοχή βιολογικής γεωργίας "	52